

LUCEAFĂRUL

Serie nouă

Mai 1943

Anul III

Chemare

de

Grigore Popa

*Acolo ne cheamă și gândul cel bun
Și dragostea sfântă de țară,
În vișorul marelui nostru gorun,
În munții lui Horia porniți la hotară.*

*Vom face din piepturi de cremene zid,
Crescut din pământ în tărie,
Zdrobi-vom năpraznic dușmanul avid
În iureșul nostru de val-vijelie.*

*Un lucru noi știm: hrisovul ne 'nvață
Din sfânta lui slovă străbună:
Moartea e mare prin rod de vieață
Și vieața e tare trăită 'n furtună!*

*Așa ne-a fost nouă dat să trăim
În vatra istoriei crunte;
Ca Decebal-rege cu toții murim
Decât să ne rătă robia pe frunte.*

*Zidiți întru Domnul cu frunfile sus,
Bărbați învrăjbiți cu ursita,
Străji treze, deapururi vom fi la apus,
Zdrobind fără milă trufia, ispita!*

„Luceafărul“... în 1902

de

A. P. Bănuț

V. Numărul I și următorii

Numai un tânăr romantic, aventurier sau temerar, care la fermecătoarea vârstă de douăzeci de ani va fi scos o revistă românească în vreo capitală străină, și-ar putea da seama de sfânta bucurie ce-am încercat-o în ziua când, la *Tipografia Poporul Român* a lui *Dimitrie Bîrăuțiu* din Budapesta, a apărut primul număr de pe 1 Iulie 1902 al revistei „Luceafărul“, copilășul firav, născut departe de Ardeal, aproape neștiut de Români, dar așa de drag tineretelor mele. Dupăce, curățel și proaspăt broșat, ieșea timid din „compactorie“ și-l văzui îmbrăcat în frumosul costum secesionisto-național — coperta *eminesciană*, opera prietenului nostru pictorul *Florian Mureșan* din *Rodna-Veche* — începui să-l examinez cu legitimă mândrie paternă, privindu-l îndelung și duios; îl frunzării apoi cu tandrețe, îl sucii și-l răsucii cu îngrijorată gelozie ca pe-o tainică comoară, pe urmă îmi zisei în gândul străluminat ca de-o rară izbândă: „Scumpul meu copilăș! Pleci azi în lume. Dumnezeu să-ți dea numai noroc în drumurile pribegiei tale și din mititel ce-mi ești, să te facă mare și voinic!“

Și iar prinsei a mă adânci în evlavioasa admirație a copertei aurii, așa de armonios combinată din străvechi motive naționale cu pe-atunci foarte modernele decorații secesioniste, de către pictorul de casă al revistei noastre, bunul meu amic *Florian Mureșan*, — desen foarte măestrit și totuși așa de românesc, ce reprezenta pe îndrăgostita mândră domniță, invismântată în înfloritul nostru costum național și privind extaziată la luceafărul din zări al lui *Eminescu*, a cărui lină coborire în iatacul ei o aștepta, de-atâtea zile, cu dor nepotolit...

Răsfoii incetișor coperta, pe-a cărei primă pagină interioară era tipărit cu literă cursivă *Apelul* redacției și administrației către marele public românesc al Ardealului și Banatului, în vederea sprijinului moral și material ce i-l solicita tineretul universitar budapestan. Frunzării apoi pe indelete și cu oarecare sfială cele 16 pagini, cărora le făcusem în ajun corectura și revizia cu excesivă migală. Iată primul articol al lui *Al. Ciura*: *In loc de Program*, precedat de profeticul Motto, împrumutat din poezia lui *St. O. Iosif*:

Eu nu-s decât un singur glas din satul

Pierdut în noapte...

Eu nu-s decât un sol, — eu sunt drumețul

Grăbit, — și noaptea înapoi mă cere...

Sunt flacăra pe care-o poartă vântul,

Dar trebuie să vie cântărețul!

El va slăvi mareața *Înviere*:

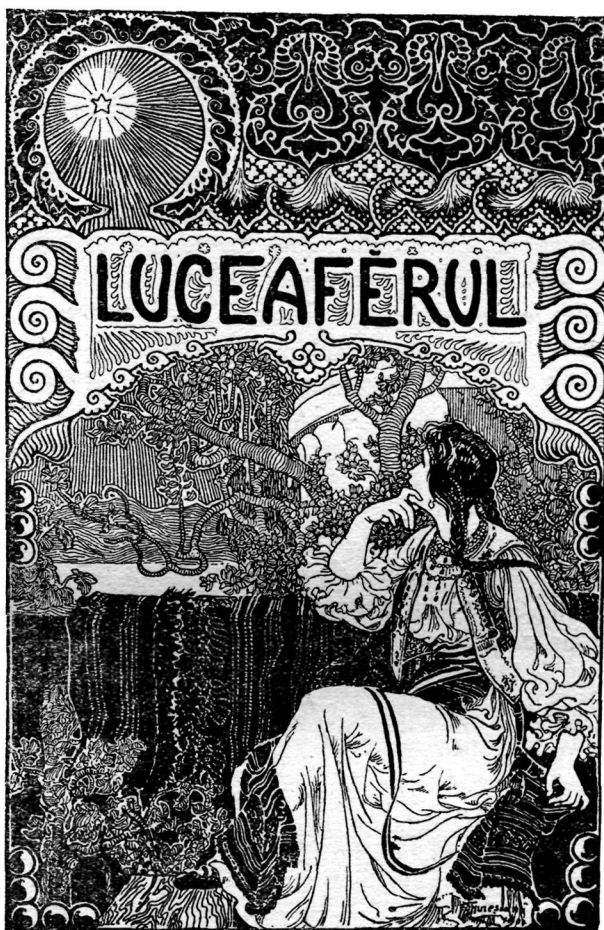
Veniți cu toții să vestim cuvântul!

Care dintre noi va fi simțit oare în acele clipe că marele cântăreț al învierii noastre naționale se găsea chiar în mijlocul nostru și, încă neîncercător în strălucitul său talent, iscălea cu pseudonimul *Othmar* puternica-i *Rapsodie fără rimă*, pe aceeași pagină din care *Al. Ciura* îi cerea, prin versurile lui *Iosif*, ivirea din cine știe ce depărtări, în sânul neamului românesc?

Urma studiul de-o precoce maturitate intelectuală *Femeile în Istorie*, al stud. phil. an. II *Ion Lupaș*, care avea să devină ilustrul nostru cărturar și profesor universitar de azi. Pentru articolul distinsului meu amic găsisem, după lungi căutări prin depozitul de clișee al revistei un-

gurești *Ország-Világ*, o foarte potrivită ilustrație feminină: delicioasa statueta reprezentând pe păstorita *Ioana D'Arc*, ingenuchiată, cu mâinile incopciate a rugăciune și obsedată de sfântul dor al desrobirii Franței. Venia, în serie, un duios și delicat îndemn către „cuconițele” ardelene și bănățene, *Allons*, semnat cu înșelătorul *Pribeag* și nu cu știutul pseudonim *Simin*, al șef-redactorului revistei. Abia putându-l cuprinde, pe întreagă pagina a șasea se întindea dela o margine la alta, fără să-i permită reglementara „margo”: massivul și încărcatul deces alegoric al poetului *Horatius*: *Non omnis moriar*, pictura lui Victor Koos, care ieri atrăsese atenția străinătății la expoziția internațională dela *Paris*, iar azi era semnificativă prin sensu-i adânc pentru însuși viitorul revistei noastre, tabloul simbolizând parcă și nemurirea ei literară. Sfielnicul *Simin* își publica pe pagina a șaptea întâia sa schiță literară *Posthum*, al cărei „cap de pagină” îl confectionase tot penița iscusită a lui *Florian Mureșan*, — iar cu *Mama*, colegul intru dascălie blăjană a lui *Ciura*, *Tullius*, adecă profesorul *Octavian Prie*, își începea seria de înveselitoare portrete rurale din *Satul* său, schițe nepretențioase, ce-au plăcut totuși celor ce știau savura în scrisul uriașului din Săcădate mai mult râsul unui om sănătos dela țară, decât vreo rafinată artă cu, sau fără anumite „tendinți”. *V. E. Moldovan* își etala și el trei buchețele alburii de pișcăcioase *Flori de urzici*, apoi urmau una după alta: *Cronica*, *Bibliografia* și *Textul ilustrațiilor noastre*. La *Poșta Redacției* se publicau, între altele, strofele unui fictiv *Pygmalion*: *Fiindcă așa e obiceiul*, — în realitate versuri de fină și ironică lectură *Heine-ană*, scrise de însuși *O. Goga*, iar pe ultima pagină de text, la *Redacționale*, se putură tipări, tocmai la țanc, încurajatoarele *Scrisori* sosite cu nițică întârziere ale lui *N. Iorga* și *Al. Mocioni*, ce umplură sufletele celor zece din *Comitetul de Redacție* cu cele mai îndreptățite speranțe.

Pe-a patra pagină a copertei, *Tipografia Poporul Român*, deschisă și ea abia la 1 Martie 1902, își făcea în plin centrul internaționalizatei Budapeste cea mai românească reclamă: *Atelierelor*, *Gazetei sale săptămânale*, *Bibliotecii Poporului Român*, ce număra pe atunci 4 cărțițele recent tipărite, de câte 32 pagini fiecare, costând 10 creițari exemplarul, — simplul țaran din *Ghiorocul Aradului*, tipograful cu două clase liceale *D. Birăuțiu* evidențiindu-se, în pistriul huet al Metropolei de pe malurile Dunării, ca un îndrăzneț cuceritor în vastul și complicatul domeniu al artei Gutenbergiene.

Fl. Mureșianu

Întâia copertă a „Luceafărului”

* * *

În sufletul meu, din nenorocire trist și sceptic, nu știu cum se furișase în vremea asta o lumină albă, ce creștea cu fiecare zi înseninându-se tot mai dinadins. O nădejde caldă mă cuprinsese cu amândouă brațele, mângâindu-mă dulce, ca o fată îndrăgostită...

Nici azi nu-mi pot da seama pe ce se întemeia nezdruncinata mea încredere în strălucitul viitor al necunoscutei mele reviste. Dar că această credință străbătea cu razele-i viorii întreaga mea ființă, Vă va convinge cuprinsul schiței mele umoristice *Anno Domini 2202*, iscălită cu pseudonimul *Zeno Sylvian* și publicată în Nr. 2 al „Luceafărului” din 1902, ea făcându-Vă dovada certă că încă de acum 40 de ani eram ferm convins de ascensiunea micii noastre reviste studen-

fești. (Întâi aş vrea însă să Vă explic geneza *pseudonimului* meu greco-roman pe care l-am folosit numai de două ori în viața mea: *Zeno* eram va să zică eu, „înțeleptul”, iar pronumele *Sylvian* îl derivasem din numele de botez al primei mele iubite, frumoasa și draga mea *Sylvia D.*, pe care fantazia mea de adolescent îndrăgostit și-o imagina cetindu-mi „opera comică”, în felul cum o făcea simpatica brună din ilustrația *Povestire hazlie*, publicată de mine pro usu amatae pe aceeași pagină cu schița mea din 1902).

Și-acum iată, pe scurt, cuprinsul schiței cu umor și o ilustrație hazlie:

— Ne găsim, onorați cetitori, în marele *Imperiu Românesc*, la anul Domnului 2202, când străvechea revistă budapestană „*Luceafărul*” cu cele trei milioane de abonați ai săi își pregătea jubileul tricentenar al glorioasei sale existențe literare. Cu acest prilej de rară sărbătoare românească *Revista Imperială* reproduce din revista Munților Apuseni „*Valea Dosului*” ultimul capitol al viei polemici ce se iscase între cei doi profesori de limba și literatura română ai Universității noastre din *Poplaca*, pe tema datei înființării revistei *Luceafărul*. Fostul ministru al Instrucției, actualul profesor universitar de istoria literaturii naționale *Dr. Hasdrubal Savantul-Săvăstreni* pretindea că „*Luceafărul*” ar fi fost fondat în ziua de 4 Mai 1902, pe câtă vreme Decanul Facultății de Litere al aceleiași Universități poplăcene, profesorul *Nero Pipirig*, afirma sus și tare că revista a fost întemeiată cu absolută certitudine la 11 Mai 1902, citând în sprijinul afirmațiunii sale textul unei *Scrisori* a redactorului revistei dela 1902, adresată șefredactorului din aceeași vreme, purtând data de 10 Iulie a. a. și fiind găsită de învățatul profesor *Pipirig* în *Arhivele Imperiale* din *Găurenii* de Transilvania.

Reproducem aci din această *scrisoare* numai propoziția doveditoare: „Iubite Simin... ziua de 11 Mai 1902 în care noi am fondat revista „*Luceafărul*” are să fie celebră în istoria literaturii românești... Al tău *Petru Paltin*”.

Această schiță scrisă la 1902, sub pseudonimul *Petru Paltin*, este prin urmare *umoristică*. După mai bine de 40 de ani, Vă întreb azi, domnii mei, — dar acum, *foarte serios*: Devenit-a, sau nu, ziua fondării revistei noastre budapestane o dată importantă în istoria literaturii române?

Ați răspuns: *da*? În acest caz mă văd aprobat în profeția mea juvenilă de acum patru decenii, scrisă în naiva formă a unei simple *glume*, în dosul căreia se ascundea însă cel mai precis *adevăr*.

De altfel în această primă schiță umoristică mai prevăd câteva izbânzi glorioase pe seama neamului românesc și constat azi cu oarecare mulțumire că unele din clarviziunile mele de atunci, scrise în proza obscură a beletristului începător, preced totuși cu cel puțin un sfert de veac o seamă din viziunile poetice ale simpaticului meu prieten *Aron Cotruș*, cuprinse în *Rapsodiile* sale *daco-valahice*.

Slab matematician și geometru, unora din prevederile mele li s'ar putea reproșa anumite greșeli de calcul în timp și loc. Ciudat este însă că chiar aceste greșeli vorbesc cu toată elocvența în favorul meu. De pildă, una din prezicerile mele este de pe acuma înfăptuită, deci cu o formidabilă anticipație de peste două secole. Vă fac dovada!

La 1902 prevăzusem pentru anul 2202 un mare *imperiu românesc*. Calculul meu a fost redus de evenimente cu totul în avantajul meu, căci iată, chiar azi, la 1943, avem o Românie destul de mare și care peste vreo 2 ani are să fie, cu siguranță, cu mult mai mare. Deci putem decreta cu inima liniștită că granițele viitorului meu *imperiu românesc* dela 2202 sunt, încă din zilele noastre, vizibil și precis... trasate. Întrebați-Vă însă, domnilor, conștiința D-Voastră națională și răspundeți-Vă discret, dar cinstit: Cât de mare și mai ales cât de tare va fi România la anul 2202? Așa-i că va fi *Imperiu*?

Am mai prevăzut pentru anul 2202 o *Universitate Românească* în... *Poplaca*.

Această profeție este și ea realizată, cu o mică diferență topografică. Căci dacă n'o avem exact în *Poplaca*, o avem la câțiva kilometri mai spre Est, în... *Sibiu*. Vă asigur însă pe toți că peste 200 de ani vom avea și în *Poplaca* cel puțin o *Academie Comercială*, dacă nu cumva chiar o *Universitate de Științe Economice-Financiare*, pe care spiritul comercial innăscut al poplăcenilor, în asociație cu cel al megieșilor mărgineni, va pretinde-o viitorului Minister al Culturii Naționale.

După ce, onorați cetitori, puteți constata că profețiile mele de odinioară au darul precocelor împliniri ulterioare... risc să Vă fac azi o nouă proorocie, convins că și pe aceasta va verifica-o o posteritate nu prea îndepărtată. O și formulez imediat, în fața Domniilor Voastre:

Dacă vechiul nostru „Luceafăr” budapestan n'a încetat să existe decât o scurtă vreme, viguroasa-i odraslă sibiană, noua tribună literară a intelectualității transilvane, se va menține de acum în neconținut progres, cel puțin un secol, acest lung răstimp coincidând cu viitorul veac de integrală libertate națională, strălucitoare prosperitate fizică, radicală culturalizare și de nobilă mărire sub toate aspectele, a *României* și implicit a întâiei sale provincii de obârșie: *Transilvania Magna*. Și fiindcă, paralel cu feluritele progrese ale *Românilor*, longevitatea românească va lua și ea proporții tot mai respectabile, mă adresez de acum seriei de centenari ardeleni, supraviețuitorii pronosticului meu, zicându-le: — Veți trăi, cinstiți moșnegi, și veți vedea!

* * *

Pe la sfârșitul lui Iunie 1902 toți membrii comitetului de direcție părăsind Budapesta și plecând pe la vetrele lor din Ardeal, Nr. 2 de pe 15 Iulie al „Luceafărului” născându-se cum vedeți în luna lui Cuptor, a trebuit să-l moșesc singur, un biet doctoraș empiric și întâmpinând destule greutăți cu această facere, deși o parte din materialul revistei o avusesem la mine, iar cealaltă mi-o trimisese *Al. Ciura* din vreme. Aveam totuși impresia că pruncul a venit pe lume teafăr. Însfârșit, pe care tată din toată lumea asta îl lasă inima să zică de copilașul său nou-născut că-i urit sau pocit? Toți zic că-i vioiu, frumușel, că zâmbește drăgălaș încă din prima zi și că atâta-i de... cuminte, doar că nu vorbește, încolo-i gol fată-său! Mi se părea deci și mie că numărul 2 e destul de reușit, părere împărtășită, cum se va vedea din scrisoarea lui, și de către șefredactorul nostru *Al. Ciura*.

Colaboraseră la acest număr *Sebastian Stanca*, scriind *Ceva despre Dramă*, iscăbind (dar numai cu numele *Sebastian*) și un juvenil *Vis*, dedicat „*Marioarei*” sale. *Othmar* publica și el un îndoelnic *Vis ori realitate?*, prima schiță în proză, din care anevoe ar fi putut cineva recunoaște — cum ar zice latinul: *ex ungue leonem*, — pe marele maestru al prozei de mai târziu *O. Goga*, cel ce mai scrisese în același număr și o poezie de rășinărească aromă, *Revedere*, alături de care *V. E. Moldovan* instrunea însă o eminesciană *Despărțire*.

Pe lângă schița mea umoristică, eu continuam cu publicarea *Scrisorilor* lui *Pumnul*, începute în Nr. 1. *D. Stoica* făcuse o recenzie de o pagină romanului lui *V. E. Moldovan* „*Meteor*”. La *Poșta Redacției*, sub pseudonimul „*Lia*”, *O. Goga* semna un bobocel de trei strofe, *Primăvară*, iar la *Redacționale*, n'am avut ce lucra, decât să rog pe domnii care ne-au felicitat după apariția numărului 1, ca și pe ziarele și revistele ce-au vestit apariția „*Luceafărului*”, să binevoiască a primi sincerele noastre mulțumite, — rânduri scurte, care n'au avut însă norocul să-mi aducă și mie „mulțumita” lui *Ciura*, după cum se va vedea din însăși scrisoarea șefredactorului nostru.

Eu credeam va să zică, întocmai ca *Ciura*, că numărul doi e „destul de bun”.

Nu era însă exact aceeași și opinia lui *V. E. Moldovan*, care în ziua de 16 VII 1902, erijându-se într'un formidabil *Jupiter Tonans Turdensis*, mi-a trimis, efect al caniculei în care ne găseam, o scrisoare plină de trăznete și fulgere la adresa nefericiților colaboratori ai acestui număr, exceptându-se firește pe sine, pe răposatul *Pumnul* și pe *D. Stoica*, care făcuse o prietenească recenzie *Meteorului* său, taxându-ne deci pe toți ceilalți, *Goga*, *Stanca* și cu mine, drept „băieți”, reducându-ne proza sau poezia la dimensiunile ridicole ale unor simple „fleacuri” și amenințându-ne cu retragerea sa din *Comitet*, dacă cu prilejul viitoarelor redactări nu vom lua și avizul lui, — ceea ce, între noi fie zis, nu s'a executat.

Se vede că enervarea lui a fost atât de strașnică, încât l-a făcut să uite ortografia, gramatica și accesoriile mai mărunte ale limbii materne.

* * *

Restul numerelor le voi frunzări în fugă.

În Nr. 3 apare scrisoarea de încurajare a bătrânului *Iosif Vulcan*. Alături de colaboratorii vechi, intră câțiva noi: *Ion Iosif Schiopul* („*M. Aegea*”), *Aurel Ciato*, *Const. S. Stoenescu* (Craiova). În Nr. 4 intră și *Ion Pop Reteganul* cu snoava *Ion Pățitul*. Cu Nr. 5 își începe colaborarea *O.*

C. Tăslăuanu și eminentul publicist enciclopedic Gavr. Todica, scriind *Perspective*, ca introducere la studiul său *Hades*, iar în Nr. 6 apare un interesant articol de folklor *Uspăful la Românii din Veșel-Hunedoara*. Ion I. Lapedatu începe în Nr. 7 un întins studiu economic, scris într-o impecabilă limbă românească, care se încheie abia la sfârșitul anului 1902, referitor la scrierile de economie politică ale lui Adam Smith. Frații I. și Al. Lapedatu au moștenit dela ilustrul lor tată, mult regretatul scriitor și poet brașovean, nu numai o inteligență ascuțită, dar și acel artistic simț al frumuseții limbii românești și minunatul dar de povestitori, pe care l-au verificat în toate scrierile lor. Ion Agârbiceanu își începe colaborarea cu schița *Badea Niculae* din Nr. 8, în care am inaugurat și pagina de muzică românească cu *Drum la deal de Elena Muntean* din Blaj, iar ceva mai târziu a publicat Maestrul Iacob Mureșanu un vals: *Superiorii*. *Cronica*, *Bibliografia*, *Recenziile* devin tot mai ample și mai bine scrise. În Nr.ii 9—10, Tăslăuanu aduce o contribuție la *Biografia lui Andreiu Mureșanu*, iar profesorul bănățean Iosif Siegescu relevă, prin articolul său *Căsătorii de probă în Banat*, o dureroasă meteahnă a acestei provincii, azi mai tragică poate decât atunci. Nic. Otavă (Oct. Goga) face un raport despre *Expoziția Industrială din Sibiu*. În Nr. 11 un foarte interesant articol feminin: *D-na Neli I. Cornea* n. Misici scrie două pagini de *Preocupării moderne*, iar la pag. 165, I. Lupaș comentează foarte amplu ilustrația *Horia la Împăratu*. La pag. 171 Goga își publică *Bătrânii*, iar în Nr. 12, tot el scrie despre *Moartea lui Ion Rațiu*, pe când Gavr. Todica scrie un alt capitol din *Hades*: *Spațiul și timpul*.

Estetul și criticul literar de azi să nu uite că modesta noastră revistă din capitala ungurească, necunoscută și nesubvenționată, avusese totuși loc în coloanele sale pentru tot felul de probleme românești: literatură, poezie, folklor, istorie, economie națională, chiar și muzică.

Și mai ales să nu uite severii critici de azi că de-atunci e aproape o jumătate de secol și că noi eram toți tineri studenți.

Ingerului păzitor

de

Eugenia Mureșan

Te-ai mâniat și tu. Incet, cu fiecare noapte,
Mă părăsești puțin. Mă părăsești? O, nu.
Pe-acel ce s'a închis în sine ca în moarte,
Tu nu-l poți părăsi. Să-l părăsești și tu?

Această împietrire te-așteaptă ca să treci.
Mă doare vieața. Dă-mi vieața iar.
Și stelele acestea mari și reci
Cad în orbita mea ca 'ntr'un pahar.

Și nopțile. M'apasă noaptea care va veni,
Povară mi-e pe umeri, vioară mi-e în mână.
Povară mi-e și cântec și nimeni nu va ști
Cum mi se mută noaptea din zi în săptămâni.

O, nimeni nu va ști — nici tu cel mâniat —
Cum frâng din pâinea binecuvântată,
Cum rup din vis, cum mi-l împart
Și cum din pâine nu mi rămâne niciodată.

Cum toți mă părăsesc. Și chipul din oglinda spartă.
De el mi-e frică acum. Acolo stă un ins ciudat
Care s'a răsvrătit în mine câteodată
Dar care apoi, târziu, cu toate s'a 'mpăcat.

La porțile orașului

de

Ștefan Aug. Doinaș

Cât de mult ne asemănăm cu acest oraș
de aici și de oriunde...
— în zadar ne-am ascunde
sufletul pungaș!
Vezi, iubito, nimic nu e al nostru din noi,
așa cum întreg orașul e împrumutat.
Aurul din bănci, aurul iubirii din noi,
cine știe de unde l-am furat...
Poate a venit cu carele care intră, plătind
vama neînsemnată în zori;
ori poate a venit în gând
cu ale toamnelor palori.
Piatra bisericilor — piatra credinței noastre —
au adus-o credincioșii din munți;
credincioșii ale căror frunți
sunt acum culcuș pentru râme albastre.
Dorul nostru după lumină și beznă
ascultă-l strigat în gări
de oamenii care umblă cu vântul la gleznă,
nemulțumiți de cele patru zări.
Ca orașul, suntem și noi adunați de aiurea:
inima dela apus, creierul dinspre soare-răsare;
cântecul ni-i vecin cu pădurea,
liniștea-i dela șes, durerea dela mare,
iar sângele — numai mărgеле, rubine —
ne apasă de-alungul săptămânilor
ca pe niște argași fără rușine
comoara furată a stăpânilor.
Dar visul nostru, ura noastră a cui e?
Ne regăsim pe columne de-acum trei mii de ani.
Cândva — palatul acesta a fost bolovani;
cândva — au cântat buhe la ferăstrue.
Dacă s'ar scula din mormânt un voievod,
poate ne-ar cere ochii pe care
ni-i-am scrutat ca două lacuri clare
prin apele verzi, până 'n glod.
Vezi, iubito, nimic nu-i al nostru din noi.
Oriunde am fi, ne 'nconjoară credincioase, departe,
orașele străvechi cu turnuri noi
ca niște păcate de moarte...

Dar atunci — de ce atâtea ocări,
de ce atâtea blesteme?
In oraș e păcatul atâtor țări,
în noi — al atâtor steme!...
Pumnii strânși nu lovesc acum
în carnea noastră, sau a acestui oraș,
ci în umbra de fum
a unui ev uriaș.
Nu noi ne iubim azi,
nu noi, ci morții:
morții cari au căzut cântând printre brazi
și cari zac sub stâlpii porții...

Subsol ...

de

Victor Papilian

Abia părăsi profesorul amfiteatrul, că șuvoiul studenților se năpusti pe ușa deschisă. După ce că era pedant și plicticos, Stârcea, profesorul de anatomie, mai avea și prostul obicei să te țină peste oră. Nimic nu-l scotea din socotelile lui didactice. Materia rezumată pe paragrafe și acolade în cele patru pagini mărunț scrise, trebuia debitată, și puțin îi păsa de scârțâitul și de bocănitul pupitrelor, de tusea ostentativă a studenților, sau de târșitul picioarelor pe dușumea. Acum, profesorul plecat, ceata sgomotoasă se repezise pe ușă afară, în vestiar. Dintrodată coridorul se arată plin, scara neîncăpătoare. Unii prinseră a se îmbrăca; cei grăbiți scoborau cu par-desiele pe umăr. Din murmurul general se alegeau apostrofe, strigăte, chemări și cuvinte ce voiau să fie de haz. Atenția, comprimată peste limitele răbdării, cerea o descărcare. Le era și foame. Cei mai mulți nu mâncaseră de dimineață, dela ora șapte. Apoi, la nerăbdare se adăuga și oarecare necaz, necaz împotriva celui din față care nu cobora destul de repede, și necaz împotriva celui dinapoi care da busna prea tare. Unii se lăsau prinși și duși de curent, alții mai dârzi se apărau cum puteau, cu umărul înainte, cu cotul înapoi; iar dacă în jur se nimerea și o fată, atunci presiunea devenea caldă, intimă și plăcută, și în locul acela mersul încetinea.

În amfiteatru rămăseseră leneșii și disprețuitorii vulgului gălăgios și exuberant. Unii se întindeau alene, alții căscau mitocănoși. Se auzeau cântece, fredonări, fluierături. Câțiva impertinenți își aprinseră țigara ca să braveze „fumatul interzis” de pe placardele sălii de curs; iar liricii și sentimentalii își așteptau simpatiile, care în oglinjoara din poșetă își corectau cu creionul de ruj linia buzelor, sau își aranjau părul.

Încetul cu încetul amfiteatrul se golea, laboranții strângeau planșele, servitorii adunau piesele anatomice. Prin bănci, câțiva tocitori, rămași de căruță, își mai însemnau câte o notiță sau își controlau cursul din cărți. Pe urmă și aceștia plecară. În amfiteatrul gol, îmbibat de mirosul de om stătut al studenților și parfumul felurit al studentelor, în care fumul de tutun aducea o umbră proaspătă și o înviorare, rămaseră numai două studenți: Sultana Boțoiu și Aurica Drâncuș. Priveau pe fereastră, așteptând să înceteze ploaia de afară.

Când femeia de serviciu veni să aerisească, cele două fete să hotărîră să plece. Prin ferestrele deschise curentul de aer se năpustise în sala cea mare, sgâlțîind ușa din fătâni și punând în mișcare placardele și tablourile murale. Aurica începu să tușească, la început binișor, apoi tot mai tare, tot mai convulsiv, până ce sacadele îi puseseră în mișcare brațele din umeri și prinseră a-i umfla vinele la gât și tâmpile. Când termină de tușit, scuipă în batistă, își controlă sputa cu ochii încă înlăcrimați și apoi șopti către colega ei:

— Să plecăm... curentul ăsta mă omoară.

Cealaltă își acoperi urechea cu palma.

— Și mie îmi face rău curentul. Abia am sfârșit cu otita...

Își luară din bancă trusa de disecție și caietele de planșe și o porniră către ușă, amândouă ținându-se la fel de gheboșate, doar să-și ferească după umărul ridicat fața și capul din bătaia vântului. Dar când să treacă prin strâmtoarea ușii, o pală de vânt le ajunse. În aceeași

mişcare de apărare, fetele își ascunseră capul în piept și iute trecură în vestiar. Numai băscile lor mai atârnavă în cuier: le luară și scoborîră.

— Ce bine de tine, Sultana, că locuiești chiar aici în Institut...

Sultana simți prin suflet o undă răcoroasă de mulțămire. Da! O nimerise bine. Ii găsisse tăticu gazdă chiar la Mihalache, laborantul prim dela Anatomie. El avea o cămăruță unde Sia, nevastă-sa, gătea mâncare și spăla rufe. Când Mihalache a adulmecat perspectiva unei chirii lunare, și-a gonit nevasta cu albie și rufe pe coridor și a pus-o să fiarbă la plita din odaie.

— Eu, dela barieră mai întind încă doi kilometri prin noroiu și ploaie, făcu tot atât de șoptit Aurica, strângându-și reverurile taiorului la gât.

Sultana nu răspunse. Un gând turbure îi tremura prin suflet. Cam pricepea unde bătea Aurica. Ajunsă la parter, Sultana găsi de bine să se descotorosească de colega ei.

— Eu mă duc să-mi las lucrurile jos. Pe urmă am treabă la Decanat.

Dar Aurica n'o slăbea.

— Uite pe domnul Mihalache... dă-i-le lui și tu vino cu mine.

Intradevăr, în partea cealaltă a coridorului venea laborantul. Aurica, fără să mai aștepte învoirea Sultanei, îl agrăi:

— Domnule Mihalache, te rog, ia trusa Sultanei.

— Unde te duci, domnișoară, făcu Mihalache important.

— La Decanat.

— Bine, incuviință Mihalache. Apoi zâmbi șiret:

— Să nu te ții de drăcii... Și răsă satisfăcut de „poantă”.

În institutul de Anatomie, Mihalache se socotea un personagiu important și își permitea multe familiarități cu studenții. Scurt, gras și burtos, era vioiu în mers, iute la mișcări și îndemnatic la treabă. Nu pe degeaba se poreclise singur „maistorul”. „Schelete ca la noi, nici la Pariz nu există...” se lăuda el când era bine dispus. Și pocnindu-se cu mâinile în piept: „Doar eu li-s tată...” Studenții îl priveau cu simpatie. Cum îl zăreai, te făcea să zâmbești. Capul cu părul tăiat perie, părea retezat din creștet, apoi se umfla dela tâmpile până'n fălei, terminându-se sub bărbie în trei pungi de grăsime. Nasul lui mic, cărn și cam vinețiu, se pierdea în masa obeză și alburie a feței. Avea ochii bulbucăți, plesnind parcă de luminile vii ale pupilelor și mustățile negre, tăiate geometric, ca niște pătrățele de postav.

Sultana, deși ar fi vrut să se scape de plicticoasa tovărășie a Auricăi, n'avu încotro și dete lui Mihalache trusa și caietul, apoi fetele plecară mai departe.

Afară ploaia se întetise. Pe cer, întuneric de pământ noroiu. Ploaia lovea cu picuri grei și violenți când obrazul, când fruntea, când ceafa. Prin sloată se alegeau și boabe de ghiață și primii fulgi de zăpadă. Când viforul odihni o clipă, Aurica spuse:

— Eu merg din nou la dispensar să-mi fac un control.

Sultana începu s'o judece în sine:

— Ce dracu caută asta la medicină? Ii stau în plămâni cavernele cât pumnii și abia se mai ține pe picioare...

O nouă pală de vânt o înfășoară acum pe Aurica. Apărându-și pieptul cu amândouă mâinile, ea se invârtește pe loc. Sultana se ține bine și privește cu un ochiu răutăcios făptura firavă a colegii, gata să se prăbușească la pământ. Din nou mintea îi repetă același gând: Ce dracu caută asta la medicină?

Pe jos asfaltul bătut de ploaie este lucitor și alunecos. Sultana încearcă o senzație de plictiseală. Dacă Aurica alunecă și se prăbușește la pământ, aci își dă sfârșitul! Ce mizerie! De-ar ajunge mai repede la Decanat! Proastă a fost că nu i-a făcut festa dela institut... Ce dracu se ține asta scaiu de ea?

— Ai văzut pe Silvia cum se uita la profesor?... făcu Aurica într'un timp de odihnă a vântului.

Sufletul Sultanei s'a dilatat dintrodată, parcă nu mai încapă în piept de atâta plăcere și bucurie. Ah! Ce triumf! Pe Silvia n'are ochi s'o vadă.

— Nu-i e rușine, continuă Aurica și vocea ei răgușită s'a mai curățat. Se dă la oameni însurați... și încă la cine? La Stârcea, al mai bleg și mai anost om.

Ochii ei sclipesc, obraji s'au împurpurat, vocea a căpătat putere.

— Așa e, dragă, încuviințează Sultana, și eu am urmărit-o. Îi face zămbre, ochi dulci... și semne din buze.

— Ce caută asta la medicină? continuă Aurica. Locul ei este în altă parte...

Dar nu putu să termine, căci o chintă de tuse o opri locului. Sultana se întoarse furioasă. Vântul parcă tot în urechea ei beteagă șuiera. Când spasmele încetară, Aurica își relua drumul gâfâind.

— Sultană, n'ai vrea tu să-mi faci un pustiu de bine?

Sultana se făcu a nu auzi. Ghemuită în jacheta taiorului, ea își apăra cu amândouă mâinile urechile. Aurica o prinse de umăr.

— Auzi, Sultană: n'ai putea tu vorbi cu Mihalache?

Sultana pricepea bine cam unde bătea cealaltă, dar se făcea a nu înțelege.

— Să mă ia și pe mine la el în gazdă...

Sultana mergea tot cu capul între mâni, apărându-se. Dar mintea continua s'o judece crunt. Asta însemna să locuiască laolaltă, să doarmă în același pat, să se spele la același spălător... adică să înghită milioanele ei de bacili. Ce nerușinată! Parcă nici n'ar fi fost studentă, necum studentă în medicină! Intradevăr asta n'avea ce căuta aici.

Aurica își pleda cauza. Să nu mai parcurgă zilnic drumul ăsta oribil, vara prin praf, toamna prin noroaie până la glezne.

În clipa aceea, Sultana își simți piciorul stâng umed la talpă. Un fior rece îi încercă tot trupul până 'n coșul pieptului, tăindu-i respirația. Își aminti că i-s rupte pingelele și, pe frigul ăsta, umezeala e primejdie de pneumonie. Apoi nici n'avea bani de reparație și până la întâi mai erau încă cinsprezece zile. Dacă ploaia ținea într'una?...

— Zău, Sultană, fă-mi binele ăsta.

Aurica începu să se milogească și vorba asta plângărească pe Sultana o scotea din fire. Trebuia însă să se rețină.

— Vezi, dragă, eu am învoirea profesorului Stârcea.

Aurica avu răspunsul prompt:

— Imi obține domnul Mihalache și mie autorizația.

Chipul Sultanei se posomorî. Fata simțea jilăveala cum se preschimbă într'o lamă lichidă între talpă și asfaltul lunecos. Vântul o bătea din față, urechea începuse din nou s'o încerce, și Aurica asta care n'o mai slăbea... Ce dracu caută ea la medicină? Ofticoasă și neajutorată!...

— Zău, Sultană...

Sultana, cu gândurile tot la pingelele rupte, răspunse în răspăr.

— Pe urmă, tu nu poți sta cu mine... Ai văzut camera mea, e în subsol.

— La gazda mea e și mai rău. Locuiesc într'un pod.

Tânguiala colegei avea darul s'o scoată din fire. Asta era și nesimțitoare, trebuia să-i spună lucrurile pe șleau.

— E umed al dracului, și umezeala îți face rău la plămâni.

Aurica tăcuse. Sultana era pe calea cea bună.

— Și e un miros de formol și acid fenic groaznic... mă face pe mine să lăcrimez... și de, eu sunt sănătoasă...

Acum răceala jilavă îi desena talpa piciorului în întregime, ca și cum ar fi avut o altă talpă de apă între picior și pingele și în ureche simțea un junghiu subțire. De-ar ajunge mai repede la Decanat, să se scape și de Aurica și de jilăveala asta! Gândurile îi veneau acum din ce în ce mai lămurite.

— Și gazul filtrează prin toate colțurile camerei... Doamne ferește, să nu mă trezesc într'o dimineață moartă!

Rânji cu răutate la această perspectivă. Găsise argumentul cel mai pe potrivă.

— Pe urmă, nu știi... odaia mea e vecină cu pivnița de cadavre.

Aurica tăcea sgribulită în jacheta ei boțită de ploaie. Sultana simțea picurii de apă prelingându-se pe după ceafă, pe spate. Un alt fior o sgâlțâi, ceva mai întăritat, un fior de pulbere înghețată și din nou îi simți junghiul în ureche.

— Da, dragă, eu sunt o fată tare și sănătoasă... și câteodată mă înspăimânt noaptea. Gândește-te tu : acolo în tumbă stau zeci și zeci de cadavre...

Ah ! Afurisită ploaie ! Piciorul drept începuse să lăpăie, iar în cel stâng simțea cum se prelinge jilăveala pe la cusătura pantofului. Și picurii îi înfiorau ba spatele, ba pieptul. Nu putea să se bucure în deajuns de spaima care i-o trăgea celeilalte.

— Uneori visez rău... că vin asupra-mi toate cadavrele astea.

Și văzând chipul de ceară al Auricăi, găsi de bine să-i dea lovitura de grație.

— Ce să faci tu, cu plămânii tăi, în astfel de condiții ! La mizeria fizică se adaugă și deprimarea sufletească. Veșnic să simți cum plutește asupra-ți duhul morții...

La cel dintâi colț de stradă, Aurica își luă rămas bun și Sultana grăbi pasul, scăpată în fine de caracatița asta de Aurica, spre a ajunge mai repede la Decanat. Picioarele îi făceau plip, plip, și tălpile de apă o săltau parcă la fiecă pas.

* * *

Sultana se opri la afișier să citească încă odată afișul. Așa era. Aurica n'o mințise. Se găsea acolo între cei somați să-și plătească taxele până la 20 Noemvrie, altcum exmatricularea. Coridorul era plin de studenți. Vorbe, râsete, veselie. Ăstia erau fericiți ! Aveau taxele plătite, nu-i injunghia urechea și nici talpă de ghiață între picior și pinge. Ce să facă ? De-acasă nici gând. Să roage pe domnul Mihalache. Dar laborantul își bea întotdeauna banii în primele zile ale lunii.

Sta năucă, privindu-și numele pe afișier.

— Ce-i, Silvio, îți cauți numele între cei afișați, auzi un glas tânăr de băiat. Sultana se întoarse. Lângă ea se găsea Silvia, Silvia cea obraznică, cea provocatoare, cea nerușinată, Silvia într'un fulgarin albastru, cu gluga peste pălărie, cu mănuși în mână și pantofi cu talpa groasă în picioare. Și lângă Silvia, Petrișor Cojocariu.

— Ce-i, Silvio, nu ți-ai plătit taxa ?

Fata râse sglobiu.

— Nu, dragă, eu sunt scutită... tata e decorat de războiu.

Petrișor râse.

— Credeam că mergi cu cerșitul la decan...

Silvia aruncă o privire grăbită asupra afișierului. Se vedea deslușit că la ea era o simplă cochetărie. N'avea ce căuta acolo. Se juca cu partenerul ei, avea prea multă vieță în ea, prea multă voie bună și simțea trebuința să și-o risipească. Ea nu mergea cu cerșitul la decan. Vezi bine, tatăl ei era decorat de războiu.

Sultana se trezi la ușa decanului. Mai așteptau câțiva studenți. Ce-o fi să fie ! Să încerce și ea ! Așteptând, asculta necazurile celorlalți. Unuia i se furase paltonul, celalalt avea o restanță, al treilea cerea o reexaminare. Când ușa se deschise și își făcu apariția un student înalt și gârbovit, cei cu examenele se grăbiră cu întrebările :

— Cum e dispus bătrânul ?

— Prost, ca de obicei.

Pedelul întrebă :

— Altă audiență la domn Decan...

Cei cu examenele se codeau. Trebuia să găsească pe bătrânul în toane bune.

— Intră dumneata, domnișoară.

Sultana se trezi în birou, mai mult de gura celorlalți decât de voia ei. Decanul o privi scurt și începu să semneze acte.

— Ce-i, domnișoară ?

Sultana începu cu vocea sugrumată :

— Domnule Decan, o scutire de taxă.

Decanul continuă să semneze actele.

— Media din anul trecut ?

— Șase.

— Ești I. O. V. ?

— Nu.

— Ești refugiată fără părinți ?

— Nu.

— Ai tată decorat ?

— Nu.

— Atunci nu se poate...

Sultana își pregătise o fărâma de discurs :

— Dămnule Decan, sunt fată săracă...

Secretarul, care sta lângă decan prezentându-i actele spre semnare, îi făcu semn să înceteze. Totuși Sultana putu continua :

— Tata e subofițer.

Decanul își ridică privirea de pe acte.

— Domnișoară, unu și cu unu fac doi. Nu se scutesc de taxe decât cei cu media 8, I-O-V-iștii, refugiații fără părinți și decorații de războiu. Gata!...

Sultana se îndreptă către ușă. Odată în coridor, cei ce așteptau se năpustiră cu întrebarea :

— Cum e bătrânul ?

Dar Sultana nu răspunse nimic și porni înspre ușa cea mare a clădirii. În hol, din nou Silvia. Silvia cochetând acum c'un asistent. Asta e scutită de taxă ! Știe ea cum merg lucrurile ! Ce decorații de războiu ! Mofuri și minciuni ! Fiindcă face ochi dulci la toată lumea și se întinde cu toți asistenții ! Cine știe cine i-o fi cumpărat fulgarinul ! Cine i-o fi pus în picioare pantofii cu talpa dublă ! Și mănușile alea de piele tot de dar is ! Dar examenele cum și le ia ? Numai și numai cu ochiade !

Sultana simți cum clocotește ura în suflet. O fată ca Silvia are de toate.

Se trezește în stradă. Vântul a mai încetat, ploaia însă continuă. Imediat picioarele au început din nou cântul lor : plic, plic... și talpa pantofilor ei s'a dublat, dar nu ca la Silvia, cu pinge de piele, ci cu un strat de apă. Din nou gândul îi e la Silvia. Are de toate, până și tată colonel. Colonel cu decorații de războiu. Tatăl ei e subofițer, muncește din greu într'un birou, la un regiment în Târgoviște, muncește toată ziua la serviciul mobilizării. Ce decorații ? Ba poate va fi băgat și în pușcărie...

Sultana își smulge gândul cu putere, parcă l-ar smulge cu mâna. Nu mai vrea să-și amintească de acea întâmplare. Se întoarce din nou cu gândul la Silvia. E frumoasă, dar are o frumusețe de bar. La ei, în Târgoviște, la bar se zice șantan. Asta e Silvia ! O femeie bună de șantan ! Ce caută ea la medicină ?

A ajuns la cantină. Cel puțin aici e cald și are masa asigurată până la sfârșitul lumii. Ah, dar n'o să-i tihnească mâncarea, de răul Silviei ! Vezi bine ! Silviei puțin îi pasă ! Ea nu mănâncă la cantină ! Cine știe la ce restaurant s'o lăfăi acum !

Și cu dispreț :

— Femeie de șantan !

. . .

Abia ațipise și o bătaie în ușă o trezi.

— Intră, făcu Sultana.

Ușa se deschise și în cameră se trezi cu Sia, nevasta lui Mihalache. Rămăsese tot țărăncă și se purta țărănește, îmbrăcată în iie, fustă încrețită și șurță brodată cu fir de aur. Era scurtă și grasă, scurtă din gât și picioare și grasă din piept și șolduri, cu un cap mare și fața pleoștită, care-i scotea și mai tare la vedere fruntea. Avea pleoapele căzute, parc'ar fi fost mereu adormită, nasul cârn, al lui Mihalache, și la capul ăsta de piatră își purta părul ca școlărițele, lins pe frunte și invârtit în cozi pe creștet. Era mereu fardată, cu pomeții înroșiți prost, ca și cum s'ar fi frecat de un zid roșu, purta cercei mari rotunzi ca niște inele și la gât mărgelile roșii de sticlă, ca boabele de cireșe.

— Dormei, domnișoară Sultană...

Sultana se trezi.

— Azi după amiază n'avem curs și lucrări...

— Tocmai voiam să-mi iau săpun... c'am niște halate de spălat.

Sia era spălătoreasa halatelor studenților și în calitatea asta câștiga banii pentru pudră, suliman și celelalte podoabe ale ei. Căci despre partea lui Mihalache, nici pomeană...

Săpunul îl ținea pe o poliță din odaia Sultanei. Era săpun luat de sus, din laborator. Doar într'un institut de Anatomie se folosește atâta săpun, încât asta nici nu se mai cheamă furt. Dar în loc să-și vadă de lucru, Sia se așează pe patul Sultanei. Fata se simți jignită de familiaritatea femeii.

— Mai odihnesc și eu puțin, domnișoară Sultana, că nu mai pot de picioare...

Și își întinse picioarele goale, acele picioare scurte și groase de pitică și pe deasupra pline cu nodozități vinete de varice.

— Mă omoară scările astea...

— Ce cauți mereu sus, în Institut... Coboară băieții și fetele să-ți aducă halatele.

Femeia oftă și sânii ei mari se revărsară pe piept ca doi saci de nisip.

— Ia necazurile, domnișoară Sultană.

Și deodată rupându-și gândul:

— Ascultă, domnișoară Sultană, spune-mi și mie o vorbă. Că de, noi femeile trebuie să ne ajutăm. Că dacă nu ne-om ajuta noi, femeile...

Sultana era tot mai jignită de intimitatea femeii. La urma urmei Mihalache nu-i decât un servitor, chiar dacă-i zice laborant, iar Sia, nevastă de servitor.

— Ia spune-mi, domnișoară Sultană, cum se poartă Mihalache al meu?

Fata o privi mirată.

— E cuminte?

Sultana îi privea ochii blegi și obrazul buhav, pe care stăruiau petele de cărămidă ale fardului, apoi trupul ăsta de monstru, cu picioarele umflate de edeme și varice, pântecelul umflat și mai ales sânii mari și căzuți și parcă nu putea pricepe că sentimente la fel cu ale celorlalți oameni puteau agita o atare făptură monstruoasă.

— Mă tem de el. E mare craiu...

Chipul Sultanei prinse a se înveseli. Femeia vorbea cu o voce domoală, egală și nicio cută din chipul ei nu trăda vreo agitație lăuntrică.

— Am plecat dela țară, că mi-a trântit trei copii din flori în băătăura casei...

Sultana căta la ea tot mai înveselită. Același chip imobil, aceeași voce egală, fără niciun tresalt pe față, fără nicio clintire de glas în vorbă.

— Ce spui, madam Sia?

— Zău, așa. Și aici am dat de altă pacoste.

Sultana se repezi iscoditor:

— De care?

Femeia își păstra însă aceeași monotonie:

— Studentele...

Sultana tresări.

— Ce vorbă e asta, madam Sia?

Femeia nu-și ieși dintr'ale ei.

— Cum îți spun. Mă tem de studente... Că Mihalache, deși nu mai e tânăr, e mare craiu... și studentele astea atât de stricate...

Sultana își da seama că ar fi trebuit să ia apărarea celorlalte fete. A căror fete? Nu-și putea răspunde, căci sufletul ei era prea otrăvit. Dar deslușea o deosebire între ea și celelalte. De aceea răspunse în doi peri:

— Sunt studente și studente...

Sia continuă să-și dea drumul ofului ei:

— E una... îi zice Săvia...

Un tremur mărunț parcă de clocot începu să pornească din sufletul studentei împrăștiindu-i-se în toată făptura. Simțea cum i se desprinde parcă din toate fibrele musculare și din toți porii o căldură îmbietoare.

— Aia-i o mare stricăță.

Sia atât așteptă.

— De Silvia asta mă tem mai mult ca de toate.

Sufletul Sultanei sălta parcă acum în bucuria izbânzii.

— Da, madam Sia, ai dreptate. Cu așa păcătoasă, te poți aștepta la orice...

— Oful meu sunt studentele. Ce dracu caută aici?... Au venit, nu să se căpătuiască cu vreo știință de carte, ci să strice casele oamenilor...

Dar vorbind, femeia nu-și ridicase glasul. Dimpotrivă parcă și-l strângea, din ce în ce vorbea mai în șoaptă, mai pentru sine. Sufletul Sultanei era numai venin. Iși da seama că lovea în toate celelalte fete... Din nou: Care fete? Celelalte, care nu locuiau ca ea în subsol! Acum avea impresia că mintea ei explodează. Descoperise marele adevăr. Erau două categorii: ea, cea din subsol, și celelalte...

— Ce dracu caută aici? continua să mormăie Sia. Să se ducă la tractir, dacă li s'a făcut de bărbați.

— Ai dreptate, madam Sia, Silvia e bună de o casă de alea cu ferestrele oblonite, de șantan...

De dincolo, din odaia vecină, se auzi vocea lui Mihalache:

— Sio... Ei, Sio...

Dintrodată femeia fu în picioare și uitându-și de toate necazurile, porni legănându-se, la chemarea soțului și stăpânului ei.

— Sio, iar mi s'au furat doi pui, țipă Mihalache și începu să injure.

Sultana auzea din odaia ei toate certurile căsniciei Mihalache. Mai ales dispariția puilor pe bărbat îl scotea din sărite.

— De, Mihalache, dacă și cu lăcatul ăl nou...

Dar bărbatul nu-i dăde timp de desvinovățire.

— Dar tu... tu, dobitoaco, ce treabă păzești în casa asta?

— Apoi, să vezi dumneata...

— Nu vreau să văd nimic, continuă să vocifereze stăpânul. Eu muncesc până mă ia dracu și tu te bați de muscă. Cine dracu m'a pus să te iau cu mine? Să fi mucezit la țară... Poftim, domnule, puii mei...

Găinile și puii de găină erau patima lui Mihalache, mai mult chiar decât știința anatomiei. În fiecare zi, de dimineață, el le da drumul din coteț, el le da de mâncare, de trei ori pe zi, tot el le închidea la loc. Iși cunoștea păsările dintr'o mie și le cunoștea și pe ale celorlalți laboranți vecini. Simțea pentru cloște un drag ca pentru nimic pe lume, și pentru pui avea gingășii și drăgălășenii de tată.

— Eu zic că tot Drincă, dela Patologică.

Sultana pricepu manevra femeii. Pe Drincă, Mihalache n'avea ochi să-l vadă. Se și ținea măreț, fiindcă se credea mai învățat, știa să bată la mașină, făcuse două clase de liceu, și acum mereu se lăuda că dă liceul în particular și o să-l numească Domnul Stârcea intendent peste toată clădirea.

— Tocmai fiindcă-i un parșiv și un tâlhar, tu trebuie să fii cu ochii în patru.

— Eu zic să-l prinzi dumneata, Mihalache, cu mâța 'n sac, și, fără milă, cu el la Decanat... O să-l dea afară... că cine-i mai isteț la lucruri de astea ca dumneata?

Sultana băgă de seamă cât de binișor învățea proasta asta de Sia pe bărbatu-său. Căci înainte de a se fi dedicat științei, Mihalache fusese doi ani sergent de stradă și totdeauna îi plăcea să-și amintească de acele timpuri eroice. Cum alerga după tâlhari, cât era de meșter să întindă curse hoților, cum știa să lupte, să prindă și să tragă cu revolverul... și câte și mai câte isprăvi, una mai isteată și mai voinicească decât cealaltă.

— O să-l prind în cursă ca pe șobolani! O să-i arăt eu! Până nu-l nenorocesc, nu-mi tihnește vieța... Și plecă din odaie.

Sultana își zise că trebuie să învețe. Se făcuse ora patru. Uite, acum venea și seara. Peste câteva zile avea colocviu la anatomie. Deodată se simți sleită de puteri. Când amintea de anatomie, parcă o putere străină o sorbea de toată vloga. Parcă și trupul îi scădea, pieptul se îngusta, apoi

pântele, mâinile, picioarele. Da, da... Simțea nu numai cum scade în puteri, dar și cum se face mai mică și, în același timp, mai ușoară, mai estompată, parcă s'ajungă umbră.

Cu o sforțare se ridică din pat. Cât trebuia să fi fost de ostenită, dacă trupul ei ușor și-l mișca așa greu! Își simțea opinteala în incheieturi, o durea contractura mușchilor. Parcă singură își umplea la loc trupul golit de vlagă, parcă singură își turna vieața ca dintr'o cană. Luă cartea de pe poliță și începu să citească. Dar literile îi fugeau dinaintea ochilor, se afundau parcă în întuneric. Chiar pe timp frumos, aci în subsol, îi venea o lumină slabă. O fereștrică mică, așezată lângă pământ, servea mai mult la ventilație decât la luminat.

Ploaia continua. Se oprire câțva timp pe la prânz și acum se luase cu puteri noi. Pusă pe nădejde, parcă pe timp îndelungat, ploaia cădea în șiroaie tari, piezișe, cu mare regularitate. Prin colțul de lumină dintre subsol și pământ, nu se vedea nici cer, nici pomi, nici case.

Sultana învărti comutatorul. O lumină palidă, gălbuie, de bec economicos, se răspândi în odaie. Cât era de jalnică odaia asta! Nici casa din Târgoviște nu se lăfia în cine știe ce lux, dar orișicum, pereții erau văruiți. Aci, aveau un brâu de culoare neagră și mai sus erau vopsiți în castaniu. Și goi, goi... fără o icoană, fără o candelă. Spălătorul, cu cuveta de metal, era negru pe dinafară și alb pe dinăuntru. Inafară de patul îngust de fier, împrumutat dela clinici, mobilierul era dintr'o masă de brad și câteva scaune de bucătărie fără spetează. N'avea dulap, hainele le atârna într'un cuier, iar rufe și cărțile, pe o poliță rezemată într'un ungher.

Ceti odată: Ramurile arterei maxilare interne... Întâi să le numere. Una, două, trei... cinsprezece la număr. Doamne, Doamne, multe-s!... Trecu la facială. Aci, alt blestem: nouă!... Carotida externă, la fel, nouă...

Fata își simte mâinile uscate și capul fiertură. Cum o să le țină ea minte toate?... Gândurile i se întorc la tocitoare. Alea le știau pe toate, cu traiect, cu raporturi și terminații... Vezi bine, tocitoarele locuiau la cămin. Acolo e căldură... Apoi se corectă. De căldură nu se putea plânge. În subsolul ei era prea cald. Fără să vrea, fata își aruncă privirile pe țevile caloriferului, care treceau prin odaia ei ca s'ajungă la Institut.

Sultana își făcu din nou curaj: ramurile arterei maxilare interne... În fereastră ploaia cădea ca un pumn de țărână. O, fetele dela cămin pot învăța!... Oare de ce? Mintea i se strângea din ce în ce mai mult. Aceleași gânduri se învăteau cerc, ca la bețivi. Din nou: ramurile arterei maxilare interne. Umbre de întuneric îi jucau în ochi numai cetindu-le. Oare de ce fetele dela cămin pot învăța?...

Se ridică în picioare să-și mai toarne puțin curaj în sine. Ceti odată dela început până la sfârșit pagina întreagă, apoi se lăsă pe scaun, gâfâind. Ramurile arterei maxilare interne erau tot atât de dușmănoase ca și ploaia de afară. Se îndreptau împotriva-i cu furie de stihie. Acum n'o mai ajutau incheieturile, n'o mai țineau oasele. Sultana se trânti din nou pe pat. Multe fete fumau. Poate o țigară ar fi prins bine... Te scoate din întuneric, îți întărește puterile. Silvia fuma... Dar de țigară o înțârcase tată-său: „Să nu te văd cu apucături de tîrfă, cu suliman pe buze și cu țigara în gură!...” Și pe urmă banii... de unde bani? Își aminti de taxă. Un fior nervos, ca o scuturătură de friguri, îi încerca tot trupul. Va trebui să scrie acasă. Tată-său o să injure, să țipe și să bată pe mamă-sa. Căci și plutonierul e la fel cu domnul Mihalache. Și el injură, și el batjocorește, ba chiar și bate. Așa o să se întâmple când o primi telegrama. Sau o să mai falsifice acte, ca să scape de concentrare vreo doi, ca atunci... Inima Sultanei se strânge în piept. Iar a ajuns la gândul ăla rău. Poate pentru ca să-i plătească ei taxa, tată-său o fi comis falsurile...

Dar Sultana își frânge din nou gândul. Nu vrea să-și amintească de timpul ăla groaznic. — Dacă'r ruga pe domnul Stârcea...

Sufletul fetei parcă se luminează. Toată lumea știe că profesorul Stârcea e cel mai bun prieten al decanului. Da! Da! Simte cum se înviorază. Să roage pe Mihalache. Mihalache are trecere la profesorul Stârcea.

Sultana închide ochii. Ce bine e acum! Departe de ploaie, departe de ramurile arterei maxilare interne! Se vede în fața profesorului Stârcea. Îi va surâde cum surâde Silvia, îi va face zâmbre. Domnule Profesor, sunt o fată săracă... Și va zâmbi. Zâmbet cu înțeles. Bărbații cu

toții sunt la fel! Și domnul Mihalache, ca și domnul Stârcea! Și acum zâmbetul ei, e tot atât de frumos, tot atât de atrăgător, tot atât de irezistibil ca și al Silviei...

. . .

Dimineata, condusă de Mihalache, Sultana a intrat în laboratorul profesorului Stârcea. Inima îi bătea puternic. Niciodată nu îndrăznise să se avânte prin acel labirint de săli întorto-chiate, unind camere în care te zăpăcea mulțimea aparatelor și instrumentelor.

— Așteaptă aici, domnișoară Sultana, până ce te cheamă domnul asistent Păcurariu.

Și Mihalache plecă. Rămasă singură, Sultana se simți atât de părăsită încât până și ochii i se uscaseră. Ea nu era obișnuită să plângă. O desobișnuiseră injurăturile și bătăile de acasă. Acum, singură în această odaie imensă, se simțea ca niciodată de nefericită, străină sieși, incapabilă parcă să se miște, cu trupul inert și sufletul lipsă. Vas din care s'a evaporat apa și a rămas doar sgura. Afară ploaia continuă să bată în fereastră, o ploaie în șiruri piezișe, întunecate și apăsate. Și cu tot sgomotul din fereastră în jurul ei era tăcere cumplită, totul numai întuneric și umbră, în suflet și înafară de suflet. Parcă numai sângele ce pulsa cald în urechi și în tâmpile alcătuia singurul glas viu. Deodată un chițait subțire. Fata se întoarse. Un șobolan alb fixat pe spate, cu lăbuțele legate, ca și cum ar fi fost crucificat, își sbătea capul, singura parte a trupului încă liberă. Un sughiț subțire îi sfredeli sufletul, parcă ecou la țipătul animalului. Dar ușa se deschise și asistentul apărui.

— Dumneata vrei să vorbești cu domnul Profesor?

— Da, domnule asistent.

Sultana se trezi într-o cameră mică, foarte îmbăcsită, în care ochii ei uscați nu puteau distinge nimic precis din răvășeala dinăuntru. Parcă erau cărți trântite unele peste altele, parcă și piese anatomice. Tot atât de turbure zări tuburile mai multor microscopae și pe o masă de operație un șobolan alb, la fel crucificat ca și cel de dincolo, însă mort, cu trupul golit de toate organele...

— Ce-i, domnișoară?

Fata își pregătise un discurs, pe care începu să-l bâlbăie. Vorbind, mintea i se mai limpezea. Voia scutire de taxă. Era fată săracă, tată-său subofițer, ea locuia în subsol la Mihalache, care se îndurase să-i dea o cameră. Avea doar banii de cantină și niciun ban ca să-și repare ghetetele. Profesorul o întrerupse:

— Ce medie ai avut la mine?

Sultana știa cum va decurge convorbirea. Era însă pregătită.

— Domnule Profesor, să vedeți, anul trecut n'am avut nici caiete, nici cărți.

Dar profesorul continuă, cu vocea atât de cunoscută dela curs:

— Ce notă ai avut?

— Șase, făcu ea răzbită.

Stârcea nu-și clinti nicio fibră musculară de pe față.

— Să vedeți...

Dar profesorul îi curmă vorba:

— Ești L. O. V.

— Nu...

— Ai tată decorat de războiu?

Fata zâmbi amar în sine. Și asta ca și decanul! Tată-său era poate pe pragul pușcăriei, și asta o întreba de decorații de războiu!

— Ei, domnișoară, ai tată decorat?

— Nu, domnule Profesor.

— Bine, o să văd...

Asistentul o pofti:

— Pe aici, domnișoară.

Sultana se găsi singură, într-o cameră mică, deschisă de cele două părți. Amețită, o luă la întâmplare. În prima încăpere, nimeni. În a doua, nimeni. O luă atunci înapoi. Iată-se de unde

plecase. Trecu apoi de partea cealaltă. Deodată auzi voci. Se opri. Prin ușa deschisă vocile veneau deslușit. Recunoștea vocea profesorului:

— Ce cauți această nenorocită la medicină?

— Așa e, domnule Profesor, incuviință asistentul.

Sultana știa perfect că de ea se vorbea. Ar fi vrut să fugă, să n'audă. O ținuta însă pe loc un sentiment greu. Nu voia să iscodească — ferească Dumnezeu! — dar se simțea inertă, abătută parcă la pământ. Nu se putea mișca.

— Ai văzut-o cât e de neajutorată? continuă profesorul. Fată de subofițer... La croitorie, dragă, coafeză sau manicurează! Nu... ea să se facă doctor!... Măcar dac'ar învăța. Măcar dac'ar fi frumoasă... O fată frumoasă îți crează o ambianță plăcută cursului. Uite de exemplu Silvia... Sau deșteaptă. Deșteptăciunea iartă urâtenia! Măcar să fie arătoasă, vacă bună de prăsilă... Dar nimic, dragă, nimic... Și săracă și proastă și urită și schilavă... Uită-te la ea, parcă-i o plătică...

Abia acum Sultana a simțit o căldură în tot trupul, care i-a desmorțit picioarele. A luat-o razna prin labirintul de odăi, toate la un loc alcătuiind laboratorul profesorului și nici nu știe cum a ajuns în amfiteatrul gol...

Sultana nu poate dormi. Alături s'a încins o adevărată beție. Tată-său e vesel, a fost achitat la curtea marțială și acum se cinsteste cu domnul Mihalache. Și domnul Mihalache e la fel de fericit. Sia a plecat la ea, în Mehedinți, să vândă niște pământ. Și de când e singur, domnul Mihalache nu mai încapă în piele de mulțumire. Ce bine a căzut subofițerul! Are și bani! Sultana știe: bani împrumutați pentru proces.

Sultana nu mai are grija taxei. Tată-său i-a achitat-o. Dar ramurile arterei maxilare tot nu le-a putut învăța. De când a văzut ce părere are profesorul Stârcea despre ea, parcă și mai greu îi intră în cap. Și săracă și urită și proastă și schilavă...

De dincolo se aud râsete vesele. Mihalache și cu plutonierul ciocnesc.

— Mă, frate-meu, știi tu cine m'a băgat în belea? Tocmai generalul meu!... spune subofițerul.

Mihalache îi dă dreptate:

— Mie îmi spui cine-s ciocoi?

Sultana aude pe tată-său injurând. Crucile și grijaniile la el sunt ca bună ziua.

— Mă frate-meu... și nu mi-e necaz de alta, dar eu, ca un fleț, i-am pus galonul de general pe umăr.

— Ce spui? făcu cu interes laborantul.

— Da, frate-meu... La examenul de general, eram furier la divizie. Vezi bine, atunci eram bun. „Mă Ghiță, ce zici aici să pun artileria?” Și eu: „Nu, domnule colonel, aici să punei două regimente de infanterie. Și cavaleria să iasă după curmătură, să pocnească pe inamic drept în moalele capului...”

Sultana ar vrea să nu mai audă. De câte ori n'a auzit cum tată-său a pus galonul de general colonelului Teoharide.

— Așa e, frate-meu, vorbește la rândul lui Mihalache. Dar cine crezi tu că face lucrările lui Stârcea, cu care se fălește la Academie?...

Și apoi mângâindu-se:

— Apoi unul singur e Mihalache... Mihalache, cu injecția cadavrelor, Mihalache cu pregătirea scheletelor, Mihalache cu cloroformizarea animalelor... Aș vrea să știu ce ar face domnul profesor Stârcea fără de Mihalache. Ușor e să faci cursul, dar greu să-ți pui osul la treabă...

Și dintr'odată devenind arțăgos:

— Au dreptate bolșevicii... Acolo, domnule, laborantul e mai mare ca profesorul... Și cu drept cuvânt.

Aci, plutonierul e de acord cu laborantul.

— Și generalii se fac din subofițeri. Știi, domnule, să comanzi?... ai glas bun?... cunoști toată corespondența unei divizii?... Poți să fii și general și mareșal... Vorba dumitale, domnule Mihalache, să pună osul la treabă domnul general, nu la birou cu harta înainte...

Mihalache se indignează:

— Las', domnule, c'o să ne vină și rândul nostru, a ăstora care muncim... să punem și pe domni să curețe în locul nostru... și să le comandăm. Apoi, noroc frate...

Sultana ascultă și vorba celor doi bețivi îi svâcnește în suflet parcă să i-l spargă. Au dreptate! Și ea e la fel! Și ea simte aceeași răzvrătire! Impotriva cui, nu poate spune. Parcă împotriva Silviei, care nu locuiește ca ea în subsol. Dar ura ei e și mai întinsă. Ea n'are ochi să vadă pe tocitorii clasei. Și ăștia stau la un etaj mai sus. Și pe celelalte fete, fie că-s frumoase fie că-s urite, fie că-s arătoase ca vacile... Nici ele nu trăiesc ca ea sub pământ. Și împotriva profesorului Stârcea, care se lăfăiește în cele cincisprezece camere. Și împotriva maxilarei interne cu ale ei 15 ramuri... Parcă și artera se găsește într'un alt etaj decât al minții ei...

Un hohot de râs îi întrerupe gândurile. Urechea ei a trecut dincolo, la petrecerea în doi.

— Și cum îți spun, era nevasta căpitanului...

— Și te-ai culcat cu ea, întrebă cu glas pofticios Mihalache.

— Ce, parcă numai cu ea!... Cu câte încă... Și nevasta maiorului Procopescu, și nevasta colonelului Guran, și fata colonelului Alexandrescu... Cu asta a fost lată rău. Nu mai puteam scăpa de ea...

Sultana aude pe tată-său lăudându-se. Știe că minte, dar minciuna îi face mult bine. Simte un spor de viață în tot trupul. Și sufletul i se curăță de toată sgura. Parcă începe să vadă, ca la cinema, priveliști palpitate și minunate.

— Da, domnule Ghiță, de speriat ce-i cu muierile astea... începe la rândul lui Mihalache. Eu, domnule, n'am liniște de răul studentelor... Dacă m'aș potrivi lor, m'aș oftiga. Bine, domnule, una, două, hai și trei... Domnule, dar așa, toate, toate...

— Domnule Mihalache, nu pierde ocazia. Imi pare rău!... O viața are omul... și acum, cât suntem în floarea vieții, să profităm.

Dar Mihalache se arată plictisit:

— Orișicum mi-e greu... Uite acum este una, Silvia...

Sufletul Sultanei începe să se agite ușor, parc'ar râde mărunț, de unul singur.

— Domnule, nu pot scăpa de ea...

— De cine?

— De Silvia asta...

Plutonierul n'are astâmpăr.

— Domnule Mihalache, nu te lăsa... imi pare rău...

— Așa-i, dragă, e fată frumoasă... dar uite mai am și pe Cornelia, și pe Aneta, prea multe...

— Domnule, ești om în putere... Ce, după piersici, ți se strepezesc dinții când tragi și din portocală?

Sultana nu se mai perpelește în patul ei. Știe că Mihalache minte. Dar minciuna e atât de dulce. De ce adică Silvia, stricata de Silvia, n'ar fi și amanta lui Mihalache? Așa o fi luat nouă la examen... i-a dat Mihalache o piesă preparată gata.

Da! Acum e ca la cinematograful. Totul e întuneric în jur și numai ecranul luminat.

O vede pe Silvia în brațele lui Mihalache. Mihalache burtos, cu fălcile căzute, cu buzele groase, ținând pe genunchi pe Silvia. Silvia cu paharul la buze. Și bea Silvia, și bea și Mihalache din același pahar. Ce strică!... Sultana e din ce în ce mai agitată.

Beția de alături parcă se infiltrează în sufletul ei, iar piesa de pe ecran coboară către ea și o prinde. E tot mai fericită. Timpul trece repede. Numai în vis trece atât de repede. Acum Petrișor Cojocariu și-a dat seama că Silvia e o strică și o ticăloasă, că-și bate joc de el, că-și face de cap cu toți, cu profesorii, cu asistenții, cu studenții. Așa sunt bărbații... proști! Văd, și nu înțeleg nimic... Le trebuie timp până să-și deschidă ochii. Dar în fine, odată și odată tot triumfă adevărul. Și cât e de frumos!

Furtuna de afară s'a potolit și aerul s'a curățat de vânt și ploaie. Peisajul are înconderile curcubeului. Munți albaștri într'un orizont violet, lacuri albastre presărate de pulberea soarelui, și flori născute parcă din surâsul aurorei. Și peste tot adie numai miresme și cântece. Miresme proaspete de răsură și liliac. Și dincolo de trilurile păsărelor, cântece dulci de sere-

adă. Cât e de falnic, de bun și de iubitor Petrișor în decorul ăsta minunat, scos parcă din aripa prigoșilor și gâtul privighetoarelor. O strânge la piept acum, acum o va și săruta. Simte chiar buzele... niște buze mari, cărnoase și țepoase. Sultana tresare. Petrișor e ras. Oare de când și-o fi lăsat mustăți? Apoi un miros acru și rânțed îi astupă gura. Sultana vrea să țipe, se simte sufocată, strânsă în brațe, ca într'un vis rău. Se sbate, se deșteaptă, sare în sus. Lângă ea în pat e domnul Mihalache... Într-o clipă Sultana și-a încopciat gândurile cu cele de dincolo de vis. A adormit îmbrăcată, cu lumina aprinsă.

— Sultano, fetișo, ia stai tu cuminte, face Mihalache, cu glasul sughițat, în timp ce ochii pleoștiți de oboseală și beție încearcă să clipească dulce și șiret.

Dar Sultana a sărit în mijlocul camerei. E singură, tată-său a plecat, Sia lipsește.

Mihalache s'a ridicat greoi de pe pat.

— Nu face mofturi.

Și dă s'o prindă. Sultanei i-e frică. Fuge dincolo, în camera lui Mihalache. Omul se ia după ea.

— Ce, faci nazuri? Fă, ai noroc că-s beat... că cine dracu se uită la tine, decât omul beat.

Și dă să alerge după ea. Sultana acum e pe coridor. Nu mai poate judeca lămurit. Știe însă că ușa de lemn, care dă pe scară, e închisă noaptea.

De aceea o ia de partea opusă, către pivnița cu cadavre. Acolo e întuneric, acolo se poate ascunde. În urma ei aude pașii șovăitori ai lui Mihalache. Apasă pe clanță și deschide ușa, apoi o închide. A nimerit și cheia. Răsuște cheia. În fine, se poate socoti scăpată.

Mihalache a ajuns la ușa pivniței. Fata aude cum o caută prin unghere, dă să deschidă ușa. Nu nimerește clanța. Atunci începe să sgâlțâie ușa. În curând însă e ostenit. Sforțarea a fost prea mare pentru un om beat. Injurături, amenințări, apoi Sultana aude pașii pe ciment îndepărtându-se. Abia acum fata începe să se desmeticească. Ea n'a fost niciodată aci, în pivnița asta oribilă. Inima i s'a strâns în piept cât bobul de meu. Nu s'a temut de fel cât timp Mihalache făcea scandal. Acum începe o groază de alt soi. Și nu știe unde e comutatorul. Puțină lumină... Gâfâind începe să bâjbâie în gol. Se lovește însă cu pieptul de un obstacol. Incet, incet îl pipăie, îl măsoară, dă de un capac. Nu-i peretele... Este o tumbă. Fata îngrozită se trage mai înapoi. Înăuntru se găsesc cadavrele pentru disecție. Măcar de-ar găsi ușa! Lângă ușa ești totdeauna mai în siguranță. Și apoi o fi adormit bestia... Cu neputință de găsit comutatorul. Mintea i se zbate în rătăcire... Deodată ceva a început să miște nu știe unde. Aude, dar nu vede nimic. Fata s'a ghemuit locului. Poate că morții vor ieși să-i pedepsească profanarea. Sultana își simte trupul numai tremur. Tremurul e atât de mărunț și de întunecat, că în curând se va face una parcă cu întunericul pivniței. Sultana așteaptă, așteaptă... Afară ploaia continuă să bată, dar cântecul ei e atât de monoton că se face una cu întunericul din groapă și cu cel din sufletul ei. Fata așteaptă, așteaptă... Ploaia se infiltrează prin zid până la ea, îi simte picurii pe frunte, pe buze, pe ceafă. Toată pivnița acum e un murmur surd. Deodată a trosnit ceva și parcă s'a și prăbușit la pământ. Dar nu... e tot în picioare, ghemuită lângă tumba cu cadavre.

Numaidecât începe să se agite o umbră și undeva în întuneric sclipesc două puncte cât vârful de ac. Fata răsuflă ușurată. A fost o capcană pentru șobolani. Dar acum întreaga pivniță este o frământare. Guzganii aleargă pe jos, se cațără pe tumbă, se fugăresc lunatici pe țevile caloriferului... O altă spaimă: să nu fie sfâșiata de guzgani! Cu disperare ea orbăcăiește cu mâinile pe pereții tumbelor. Trebuie să ia un sfârșit! S'a împiedecat și-i gata să cadă. Să se țină bine! Odată la pământ, a și căzut pradă guzganilor. Dar noroc. E o treaptă. Scara e aci. Ușa numaidecât, mai sus. A găsit și clanța și cheia. Poate răsufla liniștit.

În coridor e liniște. Binișor, în vârful picioarelor, se apropie de locuința domnului Mihalache. De afară se aude cum sforăie. Fata a intrat la ea în cameră, a închis ușa cu cheia și a tras zăvorul. Din nou s'a trântit pe pat. Nu mai vrea să viseze. Nici nu poate. Groaznic! Frica de șobolani îi cutremură încă toată făptura. Poate o să dea în friguri. Mintea rătăcită judecă anapoda. Nu cadavrele sunt cele mai înspăimântătoare făpturi ale lui Dumnezeu! Dimpotrivă, pe ea au salvat-o de furia lui Mihalache! Mihalache! Ce ticălos! Ce brută! Ce fiară! Fiară ca și șobolanii... Și mintea i se prinde prosteste de un gând: oare ceata șobolanilor e mai ticăloasă decât făptura lui Mihalache? Dar ploaia? Ploaia asta care te înfundă de vie, care te înfundă, incet, incet, ca într'un mormânt...

Blestem

de

Dragomir Nîchîfor

Vântule, n'ai mai fi vânt!
Te blestem și'n plâns și'n cânt,
Că de vreau ceva să-ți spun,
Urli parc'ai fi nebun.

Vara, colinzi văile,
Iarna, astupi căile,
Pe cer tremuri stelele
Și 'n vârtej strângi ielele.

Vântule, pe unde-apuci,
În urma ta răsar cruci;
Scuturi frunza pe mormânt,
N'ai mai fi, vântule, vânt!

Între vânturi

de

Teodor Murășanu

Împărăteasă Lume, ce ți-am greșit, mă rog,
Că-mi tot ridici pe vânturi un clonț de Inorog?

De-mi cresc în suflet pajuri și munți de piatră 'n trup,
Eu apele nu-ți turbur și florile nu-ți rup...

Pot bate din cotloane furtuni cu fălci de vulg,
Eu pomii nu ți-i scutur, copacii nu ți-i smulg.

De-mi taiu cărări cu trudă prin piepteni de păduri,
Tu mă asmuți cu haite și soarele mi-l furi...

Surprind în straiu de raze îmbălsămate lunci,
De grabă-un cârd de burniți în cale tu-mi arunci.

Nu-mi lași o zi de tihnă un șold să nu-mi inghimp,
Mi-am împlinit corvada și dajdia la timp...

Mă uit din culmi atinse cum aură-ți desvolbi,
Zâmbești cu drag în juru-ți, la mine tu te 'nholbi.

Din colb de diamante ți-anin pe frunte nimb,
Paharul cu otravă tu mi-l întinzi în schimb.

A mai rămas în urnă-ți neispășit vreun Bog,
Împărăteasă Lume, ce ți-am greșit, mă rog!?

Poezii*)

de

C. Munteanu

Îndoieli

Trec orele pustii, cu pașii moi de lut
Și în zadar mai caut un luminii în gând;
Nu știu anume unde în vreme-mi vine rând
Și am uitat asemeni de unde-am început.

Sfârșește trist, în mine, un neam necunoscut:
Par'că-l aud cum geme, aci-l aud cântând;
Am vrut să fiu un chiot pentru ai mei, un gând,
Dar chiotele toate în mine au tăcut.

Răsbat tot mai încete părelnice chemări,
Ca toamna în pădure un depărtat ecou;
Răsună lung și tace și sună apoi din nou...

De ce nu-mi dați voi, piscuri, înaltele cărări?
Din ancestrale patimi, să fac doruri de azi
Și dumbrăvi aurite din codrii deși de brazi!

In munți

Sub lespezi de liniști, de împietrite tăceri
Se macină veacuri de-ascunse puteri;

Crapă cu pocnet un bloc de bazalt;
O ciută se miră, schițează un salt.

Timpul, tovarăș nedespărțit și mut,
Se numără ritmic prin efortul făcut.

Culmile, una crescând din ceilaltă,
Sunt biruințe mute care mai cer o altă.

Deasupra stă piscul, țâșnit din văgăuni:
Țintă de trăsnete și de furtuni;

E cumpăna vie dintre flămânde zări
Și grohotișul searbăd din funduri de căldări.

Pasul te poartă crâncen și, sus, se miră: cât!
Vrerea din tine crește: de ce numai atât?

Sfârșește ziua 'n sânge, pe crestele de stei;
Nemuritor ca munții ai vrea să fii, ca ei.

Din volumul „Grohotiș”, sub tipar.

Elegie

*Mi-e sufletul de neguri plin,
De neguri sure care vin
Ca o răscoală din Carpați,
Pe unde-ai mei, strămoși și frați,
Au fost mânați
Pe plaiuri și pe lăsători,
Ca păstori,
Pe urme de oi,
Cârlani de soi,
De soarta lor și de nevoi.*

*Mi-e sufletul mucegăit,
Ca scoarța de pe bradul învechit
Și ciupercat și ud;
Toamna mă chiamă crud
De peste dungă,
Cu vocea prelungă,
Ca pentru strungă;
Cu vocea stinsă,
Apoi aprinsă;
Aproape, departe,
Chemarea de moarte.*

Ploi de toamnă

*Cerul s'a decolorat de-atâtea ploi,
Ca o năframă cumpărată 'n târg
Și s'a făcut alb, ca lâna de pe oi,
Spălată și ea de-atâtea săptămâni de ploi.*

*Au scoborit ciopoarele din munți
Și au trecut pe ulița noastră, la vale;
Copii, am ieșit să le vedem, desculți,
De pe răzorul casei, ce se prăvale 'n cale.*

Dacă aș fi frunza cea mai de sus!

de

Victor Ion Gherastiu

*Oh, de-aș fi frunza cea mai de sus,
Să simt întâiu furtunile și cântul
Razei întâi a soarelui de vară,
Să simt în zori pe Dumnezeu, plăpândul!*

*Oh, de-aș fi eu frunza cea mai de sus,
Aș strânge 'n mine a zărilor dureri,
Aș strânge lacrimi care nu se văd,
Lacrimi ascunse încă 'n fund de mări.*

*Oh, de-aș fi frunza cea mai de sus,
In brațele toamnei, în brațe de vânt,
Aș cobori între oameni cu obraz luminos...
Dar nu știu de-aș trăda vreun cuvânt.*

Dialectica existenței practice

de

Zevedei Barbu

Cu problematica spiritului practic coborim nu numai în climatul unor interese mai vii ale omului de totdeauna, dar coborim mai ales într-o frământare a omului actual, rar întâlnită în alte epoci. E suficient să anunțăm că vom vorbi de ciclul axiologic compus din valoarea economică, valoarea politică și valoarea morală. Uimitoarea majoritate a gesturilor omenirii actuale sunt interpretate, în fiecare moment, prin perspectivele deschise de aceste valori.

Ținem să lămurim că, mișcându-ne pe un teren extrem de sensibil feluritelor interpretări ce sunt de natură să atragă lauda sau primejdia pentru cel ce se ocupă de el — aceasta depinzând de pasiunile și interesele unora sau altora, — ne-am ferit, întru cât ne-a stat în putință, să gândim cu subînțelesuri. În expresie, am întrebuințat metoda semnificațiunii directe, ceea ce înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin, că ceea ce este spus este spus așa întocmai cum se citește: dacă suntem nehotărâți într-o problemă, suntem nehotărâți, dacă suntem neclari, suntem neclari, etc. Terenul pe care ne mișcăm, din cauza cataclismelor la care este supus, ne determină să ne oprim din când în când afirmațiunea asupra totalei sale configurațiuni.

Toate acestea le spunem ca o scuză și față de propria-ne conștiință și față de năzuința de înțelegere a acelora care-și dau osteneala să citească și să gândească aceste rânduri.

Considerăm valorile spiritului practic sub aceeași perspectivă sub care am considerat, într'unul din studiile noastre anterioare,¹⁾ valorile spiritului teoretic, adică sub perspectiva existențială. În acest sens, urmărim și descriem fiecare valoare pe linia semnificațiilor și rosturilor cu care este investită în arhitectura existenței. Categoriile concrete vor ocupa totdeauna locul de frunte, când va fi vorba să determinăm și să descriem funcțiunea acestor valori. Putem spune dela început că majoritatea considerațiunilor se vor grupa în jurul a două scopuri: Primul constă în a putea găsi un ciclu dialectic în etajul spiritului practic, iar al doilea, în a putea stabili paralelisme între ciclul valorilor spiritului teoretic și cel al spiritului practic.²⁾ Ambele cu intențiunea vădită de a putea oferi filosofiei culturii posibilitatea unei interpretări dialectice.

Ne oprim prima dată asupra valorii economice. În mod obișnuit, valoarea economică este expresia utilului pe care diferite situațiuni îl prezintă cu referire la condițiunile elementare de existență. Inșă caracterul de utilitate, deși generic necesar, nu definește esențial valoarea economică. În climatul practic al existenței, valoarea economică devine suprema expresie a individului. Prin gestul economic, individul își realizează simțul intereselor și puterii sale personale. El strânge obiecte,³⁾ a căror semnificație se focalizează în jurul planurilor de desfășurare individuală. Economicul în esență este expresia libertății, dictată dinăuntru individului.

Astfel, valoarea economică este cel mai puternic climat în care existența se înființează în indivizi puși unul în fața celuilalt. Cel mai ilustrativ concept dinăuntru valorii economice este conceptul de *proprietate*. Proprietatea înseamnă mărirea și întărirea individului în ceea ce el are esențial ca individ. Deci, proprietatea implică, în prima linie, delimitare în baza principiului de individuație, iar în a doua linie, fricțiune. Reamintim celebrul „homo homini lupus”, ca adecvată

¹⁾ *Metafizicul ca funcțiune integrală a spiritului*. În revista *Saeculum*, Nr. 1, 1943.

²⁾ În decursul considerațiunilor înfățișate aici, această a doua intențiune s'a constituit într-o problemă aparte. Astfel, ne rămâne ca într'un studiu ulterior, care va cuprinde structura integrală a existenței, să ne ocupăm în special de două probleme fundamentale: prima e constituită din raportul ce se poate naște între structurile spiritului teoretic și cele ale spiritului practic, și a doua constă în a stabili raporturile posibile între dialectică și existențialism.

expresie a valorii economice. Prin urmare, menționăm ca fundamentală însușire, născută din gestul economic, acomodarea maximă a existenței practice în lumina principiului individuației.

Din acest punct de vedere, valoarea economică aduce pe primul plan o importantă categorie concretă și anume *trăirea libertății*. Aceasta, prin faptul că gestul economic promovează o stare naturală a existenței și anume individul. Se pare că principiul libertății s'a discutat aici mai viu decât oriunde. Și multe iluzii au populat existența umană, izvorite din aplicarea principiului libertății la climatul economic. De aceea s'a crezut cu stăruință că economicul poate constitui o bază pentru libertate, că prin el putem ajunge la o libertate, extinsă în toate domeniile spiritului practic și teoretic. Noțiunea de eliberare prin economic a devenit o atmosferă familiară în ultima vreme.

Intemeietorul unei doctrine economice, de care se face azi mult caz, s'a exprimat într'un mod plastic cam astfel: Cel dintâi om care și-a clădit curte în jurul casei, a fost cel dintâi criminal. Criminal aici însemnează cel care a distrus libertatea altuia asupra aceluiași teren. Poate, în acest gest economic primitiv, în care este vorba de o simplă construcție a unui gard, nu se observă limpede contradicția în care se aruncă principiul libertății. Însă când studiam neajunsurile la care au dus situațiunile contemporane ale gestului economic, ținând cu tot dinadinsul să păstreze sublima libertate în climatul său, lucrurile devin incomparabil mai evidente. Așa numitul *liberalism economic* este fructul acestor năzuinți. Însă tocmai aici, la acest capăt de linie, se face pe deplin cunoscută constatarea că ceea ce pentru unii duce la deplină libertate, pe plan economic, pentru alții duce la o neagră sclavie. Mai mult, e absolut necesar ca libertatea unora să se hrănească din îngrădirea altora.

În climatul economic, evoluția principiului de libertate se desvoltă în contrarul său. Concluziunea netă se cere exprimată în modul următor: valoarea economică, gândită în sine, prin faptul că accentuează drepturile și interesele individuale, este expresia libertății. Însă această libertate este posibilă numai ca abstracțiune goală. Ea este lipsită de viață, prin faptul că, în momentul când intră în concretizare, cade în contradicția mai sus enunțată. Deci, în lumina spiritului practic, libertatea adusă prin climatul economic este o falsă libertate.

Totdeauna o hegemonie a valorii economice, în domeniul spiritului practic, aduce o astfel de situație. Aceasta, din motivul că se neglijează celelalte valori care compun etajul practic al existenței. O hegemonie a valorii economice se desvoltă în contradicție cu valoarea politică. Astfel, valoarea politică devine răscumărarea dialectică a valorii economice. Să vedem cum putem lămurii acest proces.

Valoarea economică, gândită în sine, fundează existența practică pe regiuni închise și autonome, în ceea ce privește fapta, regiuni care se numesc indivizi. În ultimele sale implicate, valoarea economică pune indivizii față în față, într'o *absolută exterioritate*. Exprimându-ne în termeni sociologici, această absolută exterioritate trebuie înțeleasă astfel: în climatul economic pur, indivizii nu pot fi gândiți deloc *unul pentru altul*, nici *unul cu altul*, doar *unul lângă altul*; în linia sa extremă, economicul duce în mod necesar la *unul împotriva celuilalt*. Atragem atențiunea că punem un deosebit accent, în frazele de mai sus, pe atributele: în sine, absolut, pur, deoarece numai din aceste pozițiuni extreme pot fi deduse toate implicatele economicului. Reamintim că gândim esențial valorile spiritului practic, înțelegând prin aceasta întocmai ceea ce înțeleg fenomenologii.

Aici apare contradicția despre care am vorbit. Fiindcă economicul, ca valoare a spiritului practic, printr'un primat al său, face imposibilă existența în acest domeniu. Și anume, economicul face imposibil socialul, care de asemeni este un dat, tot atât de necesar ca și individualul, înăuntrul spiritului practic. În acest punct iese la iveală arhitectonica dialectică a existenței practice, fundată pe ceea ce am numit altădată necesitate de dănuire. Prin faptul că, în conformitate cu această necesitate de dănuire, fiecare valoare a spiritului practic este investită cu rosturi diferite, apare pe plan principal o valoare contrară celei economice și anume valoarea politică. Astfel, din negativul în care este aruncat spiritul practic, prin gestul economic, apare pozitivul gestului politic. Prin aceasta, existența și principiul dialectic sunt deocamdată satisfăcute.

Valoarea politică însemnează introducerea principiului de colectivitate înăuntrul existenței practice. Conceptul fundamental al momentului politic este *organizarea*. Astfel, în fața exteriori-

tății pure, în care se găsesc indivizii în climatul economic, apare din exterior un principiu care să mijlocească legăturile necesare între ei. În mod obișnuit, momentul politic se reazimă pe ideea de *lege* și, în genere, de *drept*, care se aplică asupra indivizilor. Însă trebuie să remarcăm că politicul, gândit până la capăt, înseamnă nu numai că se aplică asupra indivizilor, ci *pe deasupra* indivizilor. Politicul stabilește legături între indivizi, adică ridică pe aceștia din absoluta exterioritate în care se află, însă, după cum este ușor de înțeles în baza principiului dialectic, aceasta o face devenind el însuși exterior față de indivizi. El stabilește legături *formale* între indivizi. În fața legii, este posibilă o înțelegere, adică un raport de coexistență între doi indivizi, dar aceasta nu vine dintr'un raport dela unul la altul între cei doi indivizi, ci din raportarea amândurora la un al treilea termen, și anume chiar la lege. Acest al treilea termen este nervul politicului.

În concepțiunea modernă, al treilea termen se numește în genere Stat (poate fi și o unitate mai mică). Dar oricum ar fi realizat în istorie, politicul înseamnă același lucru. El pornește de pe tărâmul dușman economicului, în baza principiului de colectivitate. În climatul politic însă, termenul de colectivitate este elaborat în abstracțiunea sa, adică în indiciile formale care duc la existența colectivă. Revenind la termenii sociologici, politicul, prin relațiile formale pe care le stabilește, reușește să pună indivizii *unul lângă altul și unul cu altul*. Este însă evident că chiar în climatul „unul cu altul” indivizii pot rămâne fiecare pentru sine și, în acest caz, existența practică nu este satisfăcută. Atât reușește climatul politic, înăuntrul existenței practice.

Ceea ce este mai important, e faptul că și politicul ajunge în contradicție cu principiul existenței practice. Economicul pur, cu implicatul esențial al individualismului, devine moarte pentru spiritul practic. Politicul pur este o abstracțiune, un principiu de organizare, elaborat formal și aplicat exterior indivizilor. Momentul politic în sine este expresia pură a colectivului și gândit ca atare, sugrumă viața existenței practice. Politicul pur aduce implicatul esențial că se desvoltă împotriva principiului de libertate.

Adevărul valorii economice și politice este valoarea morală. Valoarea morală își constituie o față a sa spre climatul economic, prin faptul că are ca dat necesar individul, ca persoană care acționează. Însă aici raporturile nu rămân de pură exterioritate. Cealaltă față a valorii morale se constituie spre climatul politic, prin faptul că implică și colectivul. Însă acest colectiv nu este pură abstracțiune, aplicându-se cu exterioritate și stabilind relații formale între indivizi. El apare în climatul moral, prin faptul că acțiunea persoanei se face *întru conștiința colectivului*, deci relațiile trec dincolo de formal, devenind substanțiale, prin aderența interioară a indivizilor. Astfel, momentul moral implică individul, dar nu-l duce până la libertatea absurdă, și implică colectivul, dar nu-l gândește ca exterioritate pură, ceea ce ar duce la constrângerea absolută, deci la o absurdă lipsă de libertate.

În peisajul moral, individul este considerat ca persoană, iar dreptul — expresiune a politicului — ca un dat interiorizat al acestei persoane. În acest loc, amintim o veche definiție a gestului moral. *Moralul înseamnă fapta pornită dinăuntrul unui individ și realizată întru conștiința colectivului*. Această definiție ne arată mai bine poziția sintetică a momentului moral, între individual și colectiv, adică între cele două valori antitetice discutate până aici: valoarea economică și valoarea politică. În termeni sociologici, climatul moral pune pe indivizi în raporturi: *unul pentru altul*. Am putea spune, fără să ținem prea mult la acești termeni — însă poate altora le ușurează înțelegerea — că, în peisajul moral, colectivitatea devine comunitate.

Din acest caracter sintetic al său, valoarea morală devine fundamentala spiritului practic, tot astfel după cum valoarea metafizică e fundamentala spiritului teoretic, lucru pe care l-am arătat în studiul menționat mai sus. Prin acest principiu sintetic, existența practică devine satisfăcută. Climatul moral prezintă cel mai larg și justificativ principiu al faptei. De aici deducem că fapta economică, precum și fapta politică, nu pot să viețuiască cu adevărat decât înăuntrul climatului moral. Atât economicul cât și politicul, luate în sine, sunt abstracțiuni care ucid. Adevărul și viața lor este moralul. Trebuie amintit că prin aceasta nu exprimăm convingerea că fapta trebuie să se fundamenteze în moral. Fapta poate porni de pe orice tărâm, din oricare din climatele mai sus discutate, însă dacă nu se încorporează în moral fapta nu e faptă, ea devine un non-sens al spiritului practic. Vom interpreta mai amănunțit cele spuse până aici.

(Va urma)

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Din corespondența lui Ștefan O. Iosif

II. Scrisori din Franța și Germania

comun. de

Gh. Tulbure

Corespondența lui Șt. O. Iosif cu Ion Bogdan nu este un schimb de scrisori între doi prieteni apropiați. Este prima constatare care se cere subliniată. Relațiile dintre cei doi fii ai Brașovului — ori câte fire de simpatie ar fi fost impletite în urzeala lor — nu depășeau sectorul sufletesc pe care-l definește sentimentul de „stimă și considerație” între un tânăr stihuior, la primele lui debuturi, și un director de revistă, cu multă înțelegere pentru valoarea talentului care se anunța. Deosebirea de vârstă și de preocupări intelectuale între poet și istoriograful de înalt prestigiu academic, constituie și ea un fel de stăvilă, care îngreunează libertatea condeiului. Așa trebuie înțeleasă ținuta plină de deferență, suflul de sială și de cuviință, care străbate rândurile lui Iosif. Născută din nevoi de ordin redacțional, corespondența aceasta, care se desfășoară pe marginea unei colaborări, cu greu poate să iasă din alvia ei îngustă. Iată pentru ce nu putem să cerem acestor sobre și modeste răvașe să ne ofere o lectură prea interesantă. Nu vom găsi în ele nici gânduri înalte, nici sentimente adânci, nici atmosferă de poezie și aproape nimic din acel inefabil, care poartă amprenta omului de talent. Cu atât mai puțin confesiuni și intimități de ordin personal. În afară de câteva amănunte de interes editorial, trebuie să ne mulțumim cu sugestii fugare (traducerea lui Faust în românește), cu oarecari proiecte literare (un volum de traduceri din Heine, prefațat de Ilarie Chendi și drama istorică Constantin Brâncoveanu, care rămâne însă abia schițată în concepția poetului). În sfârșit, o mică destăinuire din secretele sale de atelier: enormele obstacole de care se lovește la traducerea poeziilor germani. *Este tot ce aflăm din viața interioară a poetului*, departe de țară. Îți vine să crezi că Șt. O. Iosif stătea închis în casă, aplecat pe masa de lucru „toată ziua lui”.

Biograful de mâine va putea să spună, cu conștiința împăcată, că cei doi anișori petrecuți de poet în străinătate n'au fost un timp pierdut. A fost, dimpotrivă, o viață de muncă, o perioadă fecundă în cariera sa literară. N'avem decât să răsfoim „Convorbirile Literare” pe anii 1900—1902 și vom găsi publicate la loc de frunte toate poeziile de care se face pomenire în scrisori și multe altele pe deasupra. Iar volumele de temelie ale operei sale: *Patriarhale* și *Romante și Căntece*, se știe că apar imediat după sosirea sa în țară. O dovadă că și ele sunt roadele muncii sale creiatoare din străinătate. Nimic surprinzător în aceste strădanii. Poet care nu se închina decât la altarul poeziei, nu trăia decât în lumea ei și nu se consacra decât frumuseților ei, viața lui de fiecare zi era atât de concrescută cu arta sa, încât nu-i de mirare că Șt. O. Iosif era doar cu trupul pe malurile Senei.

Singuratecul și desrădăcinatul dela București nu putea fi decât și mai desrădăcinat în capitala Franței. Izolat sufletește de vârtoarea mării metropole internaționale și având ca tovarășe doar conștiința dezolantă a singurătății sale, Șt. O. Iosif rătăcea pe bulevarde, doar pentru a-și plimba tristețile și nostalgiile.

Față de Ion Bogdan nu se 'ncumetă să-și deschidă inima. Mult mai delicat ca să-și coabore pe hârtie amărăciunile și frământările sufletului, doar printre rânduri dacă auzim stecurându-se un palid ecou al lor.

Iar fărâmițele care cad de pe masa de scris a poetului, când e vorba de *viața sa exterioară*, sunt și mai minuscule. Ce făcea Iosif când se simțea obosit de condeiu și călimară?

Unde pleca de acasă? Frecvența vreun ceneclu literar sau niscăi cursuri la Facultate? Fost-a el înscris la Universitate sau a trăit cu totul înafara zidurilor ei? Vizita mai des comorile dela Luvru și alte expoziții de artă? Su ducea seara la operă, la concertele sau la multiplele distracții ispititoare, care se revărsă noaptea pe bulevardele Parisului, ca o lavă fierbinte? Scrisorile nu trădează nimic. Astfel, în loc să fie un izvor de informații, corespondența se transformă mai degrabă într-o sursă de întrebări, care așteaptă un răspuns. Mai mult ardelean decât bucureștean, — cu formația sufletească aproape încheiată în momentul când pleacă din țară, — contactul cu peisajul spiritual și social al Parisului nu poate să-i altereze personalitatea, tot așa cum n'a reușit să-l schimbe nici pe Goga, nici pe Slavici și nici pe ceilalți, a căror creație își are rădăcinile în pământul țării. Pretutindeni, el își poartă lumea sa cu sine. Pretutindeni îl urmărește dorul de țară. Iar după ce ascultă toate cântecele Parisului, i se pare că tot doina noastră e cântecul cel mai frumos de pe lume. Chiar și cele câteva produse ale geniului francez, pe care le traduce, dela o vreme le va părăsi de dragul lui Heine și al celorlalți maeștri ai poeziei germane, pentru care își mărturisește întreagă admirația și convingerea că, traducându-le opera, „face cel mai mare serviciu literaturii românești”. Pe cât de puțin îl reține „Orașul-Lumină”, pe atât de adânc îl cucerește liniștea provincială a orașelor bavareze. Aici se simte în elementul său. Pasionat al peisajului romantic și patriarhal, Șt. O. Iosif nu-și ascunde emoția pe care i-o lasă de pildă Nürnberg-ul, medievalul „Oraș-Muzeu”, cu străzile lui înguste și întortochiate, cu piețe, cu arcade și boltituri gotice, cu domuri și turnuri cu ceasornic cântător, respirând amintirile atâtor glorii ale artei și istoriei germane. Iar celalalt orașel, Neuburg, îi amintește Brașovul copilăriei sale și sub impresia lui alunecă în mărturisiri, singurele pasaje mai colorate din întreagă corespondența sa. Vor fi cititori mai exigenți, care ar dori, probabil, să stăruim mai de aproape asupra acestor scrisori. Să le spunem de pildă: care este însemnătatea și aportul lor literar. Ce am descifrat din ele, privitor la opera poetului. Oglindesc ele ceva din structura sa sufletească? Ne desvelesc oarecare aspecte noi sau colțuri obscure din ființa lui intimă? În ce măsură ne găsim în fața unor documente autobiografice (cum ar fi de pildă scrisorile lui Ion Ghica sau ale lui Duiliu Zamfirescu), care conturează și limpezesc definitiv personalitatea autorului lor?

La aceste întrebări, să ni se ierte, dar nu vom da răspuns, pentru că noi n'am citit scrisorile lui Șt. O. Iosif prin ochelarii analiști ai criticului. Liberi de orice intenții studioase, le-am citit pur și simplu cu ochii sufletului. Iar la sfârșit, ne-am adus aminte că, iată, se împlinesc treizeci de ani de când bietul rapsod s'a mutat din lumea noastră, dar biograful său nu s'a născut încă. Cu gândul la acest biograf, care va trebui să vină, și cu dorința de a-i întinde o mână de ajutor, am publicat scrisorile lui Iosif, duiosul trubadur al generației noastre, cel mai blajin, cel mai delicat, cel mai cinstit, cel mai părăsit și mai nenorocit poet, pe care l-am avut, dela Eminescu încoace.

XI

Stimate domnule Bogdan,

Nu v'am răspuns încă la prefuita dv. scrisoare, deoarece împrejurări dureroase în ultimele zile mi-au întunecat cu desăvîrșire spiritul. Pentru a mă justifica, mă văd silit să vă pun în cunoștință cu o parte din preocupările intime ale sufletului meu. Este vorba de familia mea, care actualmente se găsește într-o situație destul de dificilă și nedreaptă, față de munca cinstită și eroică ce-a depus-o tata pe terenul cultural în șir de 36 de ani și mai bine.

Cred că în liniamente generale cunoașteți cariera plină de necazuri a bătrînului fost director din Brașov și nu mai e nevoie să insist asupra acestui punct. Ceea ce mă desorientează cu desăvîrșire este imposibilitatea momentană de a-l ajuta și nu găsesc nici o soluție pentru împăcarea unor necesități ce nu rabdă întîrziere. M'am întrebat, — între multe altele — dacă nu s'ar putea face ceva la Ministerul de Instrucție pentru acordarea unui ajutor, în virtutea anilor serviți la gimnaziul din T.-Măgurele, de unde tata a fost îndepărtat într-o bună dimineață, fără nici un motiv binecuvîntat, probabil în urma unor josnice intrigi locale. Dar rezultatul unui asemenea demers îmi pare destul de problematic, dată fiind criza din țară și străinătatea familiei noastre... Cu toate astea se risipesc atîția bani pentru merite imaginare!...

Vă cer scuze dacă mi-am permis să vă întreb în cîteva momente despre această chestie, dar veți conveni și dv. că în prada unor frămîntări de soiul acesta, versurile nu puteau să mă ispitească...

Dacă „Serafina” nu s'a publicat, ar fi de dorit să rămînă nepublicată; pentru numărul viitor vă voi trimite ceva mai mare.

Totodată vă anunț că manuscrisul Heine îl veți primi în decursul săptămînii viitoare și nu știu cum să-mi exprim mai bine recunoștința.

Primiți, vă rog, asigurarea devotamentului meu

Paris, 27 Octombrie 1900.

Șt. O. Iosif

XII

Stimate domnule Bogdan,

Pentru proximitul număr al „Convorbirilor“ vă trimit o bucată a mea și o frumoasă traducere după Moschus sau Moscus, de D. Anghel. D. Anghel mi-a făgăduit că-mi va da în fiecare lună câte ceva pentru revista dv.

Cred c'ați primit zilele trecute manuscrisul cu traduceri din Heine, peste câteva zile vă trimit și micul studiu ce va figura în fruntea volumului, ca introducere. Am fost silit să las la o parte peste 30 de bucăți, deoarece nu mi s'au părut destul de reușite. Sint cîntece mici din „Buch der Lieder“, — au încercat mulți să le traducă; țin mai bine să apară volumașul mai mic, decît încărcat cu lucruri slabe.

Aștept sentința dv. și vă rog să primiți asigurarea stimei și devotamentului ce vă păstrez

Paris, 15 Noembre 1900.

Șt. O. Iosif

XIII

Stimate domnule Bogdan,

În nenumărate rînduri aș fi dorit să vă răspund la prețioasa dv. scrisoare, însă multe împrejurări supărătoare m'au împiedecat și mă făcură să amîn de pe-o zi pe alta. Între altele, am fost și bolnav timp de aproape două săptămîni, pe urmă îmi era și rușine să mă prezint cu traista goală de sărbători. Vă trimit acum alăturată bucată ca o continuare la „Bunica“, dacă socotiți mai nimerit o puteți intitula „Melancolie“, fără numeroașe; adaug și câteva „populare spaniole“ trad. de d. Anghel.

Condițiile d-lui Steinberg le primesc, neavînd în perspectivă altele mai bune, la rîndul meu însă aș dori să-i pun și eu câteva. Deci v'aș fi mulțumitor dacă ați avea amabilitatea de a mă pune în corespondență cu viitorul meu editor și nu știu cum să folosesc mai bine acest prilej ca să vă arăt toată recunoștința mea pentru osteneala ce v'ați dat-o. Originalele cred că vor purta titlul de „Patriarhale“ și în interesul vînzării chiar țin să apară coperta ilustrată, în două culori, dacă se poate, — pe d. Steinberg n'are să-l coste decît clișeele și tirajul. Multe din ele trebuiesc însă revăzute, adăugate și dificultatea de a le aduna astfel la un loc ca să formeze un întreg îmi reclamă un restimp de cel puțin o lună. Vă mărturisesc că aș fi dorit să mai întîrziez, cu un an măcar, publicarea acestui volum de versuri; totuși găsesc ideea editorului mai nimerită și ar fi bine ca amîndouă volumele să apară înainte de sărbătorile Paștelui; traducerile din Heine s'ar putea pune imediat sub presă. Prefața o trimit îndată ce voi avea răspunsul în scris al d-lui Steinberg, dimpreună cu avansul făgăduit de 400 lei — căci în această privință nu cred că-mi va creia dificultăți.

Vă rog să primiți asigurarea stimei și devotamentului meu dimpreună cu cele mai călduroase urări pentru noul an.

Paris, 8 Ianuarie 1901.

Șt. O. Iosif

XIV

Stimate domnule Bogdan,

Am primit scrisoarea dv. două zile după ce espediasem d-lui Steinberg manuscrisele. L-am rugat totodată să treacă pe la dv. pentru a-i da traducerile; prefața i-am trimis-o direct dimpreună cu lămuririle necesare, de teamă ca să nu vă supăr prea mult. Nu cred ca negustorul Steinberg să-și calce cuvîntul, deoarece condițiile sint destul de avantajoase pentru dînsul; coperta ilustrată de unul dintre cei mai de talent pictori romîni, eșii din școala germană, este o inovație în editura noastră și cred că va hotări succesul de librărie. Aș dori să cunosc și părera dv. în această privință, după ce veți vedea coperta. Cu originalele am avut multă trudă pînă să le așez pe locul lor; abia am stors 100 pag. răminînd ca restul dimpreună cu ce voi mai scrie să formeze un alt volumeș, mai pe toamnă; atunci aș îndrăzni mai mult să le pui la premiul Academiei, pe care l-aș socoti ca o încurajare pentru viitor. M'aș oferi să traduc ceva mai de seamă în caz cînd mi s'ar pune la dispoziție mijloacele să trăiesc cîtva timp în Germania, ca să pătrund mai bine tainele limbii nemțești.

Primiți, vă rog, cele mai calde mulțumiri pentru cuvintele bune ce mi le-ați adresat; pentru n-rul din Aprilie vă trimit în curînd material.

Paris, 5 Martie 1901.

Cu toată stima: Șt. O. Iosif

XV

Stimate domnule Bogdan,

Sînt tocmai trei săptămîni de cînd am expediat d-lui Steinberg manuscrisele, de care aveți și dv. cunoștință. Neavînd de atunci niciun răspuns, sînt foarte neliniștit de soarta ce le așteaptă.

Nu știu care vor fi intențiile d-lui Steinberg, care sigur s'a grăbit să-mi ceară materialul „pentru a-l pune imediat sub presă”. Eu i l-am trimis, formulînd după cererea d-sale, într'o scrisoare, toate condițiile propuse de dînsul și acceptate de mine, adăugînd una singură nouă: volumul de originale să apară cu o copertă ilustrată și cite un desen la început și la sfîrșit, — condiție ce nu încarcă mult cheltuelile de imprimat și ar asigura un succes frumos vînzării — deci tot în interesul librarului editor.

D. Steinberg însă tace. D-voastră în scrisoarea trecută ați exprimat îndoiala că poate ovreiul să nu se țină de cuvînt; eu nu știu ce să cred și mă veți ierta dacă îmi permit să apelez din nou la buna dv. voință, regretînd că nu sînt în țară pentru a vă cruța atîta osteneală

Ar mai fi oare nevoie să vă declar că aveți toată libertatea, puteți dispune cum veți crede mai bine de manuscrisele mele? Dacă d. Steinberg ar prefera, de-o pildă, să amîne publicarea volumului de originale, editînd deocamdată numai pe Heine, primesc; în nici un caz însă n'aș putea renunța la un onorar.

Vă mărturisesc că am clădit oarecari frumoase speranțe pe avansul acesta făgăduit de d. Steinberg; anume hotărisem să plec pe ziua de 1 Aprilie st. v. în Germania, pentru a sta acolo o bucată de vreme și de unde sper a vă trimite lucruri îngrijite. Un refuz ar forma o piedică serioasă, dacă nu-mi va zădărnici plecarea cu desăvîrșire — și acesta e visul meu de ani întregi.

Pentru „Convorbiri” pregătesc o mică surpriză.

Primiți, vă rog, încredințarea adîncului meu devotament și mulțumirile mele cele mai respectuoase.

Paris, 24 Martie 1901.

Șt. O. Iosif

XVI

Stimate domnule Bogdan,

Mai întîu vă rog să mă scuzați și să nu-mi luați în nume de rău dacă pînă azi nu m'am învrednicit să vă trimit volumașele mele. Speram să fiu în plăcuta situație de a vi le oferi personal, în țară.

Cît despre surpriza făgăduită, după atîta așteptare de sigur nu-și mai merită numele. Vreau anume să încep un șir de traduceri cu „Blestemul bardului”, pe care vi-l trimit abia acum.

Din ce pătrund mai adînc arta versului, îmi pare tot mai grea meseria căreia mi-am închinat viața. Simt poveri pe cari poate niciodată nu voi reuși să le scutur de pe umeri. Totuși însă și în orice caz trebuie să merg înainte!

Dorindu-vă fericite ferii,¹⁾ vă rog să primiți asigurarea stimei și recunoștinței mele adînci.

München, 29 Iunie 1901.

Șt. O. Iosif

XVII

Stimate domnule Bogdan,

Vă trimit două mici sonete pentru „Convorbiri”, deși nu sînt așa de frumoase cum le-am visat. Căci sonetul este o poezie întreagă și poate cea mai desăvîrșită formă de vers, care izbucnește dintr'odată atunci cînd scriitorul ajunge să fie absolut stăpîn pe meșteșugul lui.

Cu această ocazie îmi permit a vă face o rugare încă: aș dori să posed numerile ultime ale revistei, unde s'au publicat recenziile despre volumașele mele.

P'aici e foarte frumos și mă bucur, căci orașelul Neuburg îmi amintește Brașovul; Murnu este la Schliersee, cu d-na și cred că v'a scris; eu am preferat acest colțisor liniștit unde pot lucra în tihnă.

Primiți, vă rog, încredințarea stimei și recunoștinței mele.

Neuburg a. D. 24 Aug. 1901.

Șt. O. Iosif

¹⁾ Vacanță (germ.), în cazul acesta: vacanța de vară.

XVIII

Mult stimate domnule Bogdan,

Mă grăbesc să vă răspund la ultima dv. scrisoare și din tot sufletul vă rog să primiți mulțumirile mele pentru încrederea ce-o aveți în mine. De câte ori citesc scrisorile dv., totdeauna mă simt mai însuflețit ca 'nainte și prind mai multă îndrăzneală s'aștern pe hârtie lucruri abia întrezărite, ce de ani de zile totuși mă urmăresc. Am socotit mereu că e mai bine să le las încă deoparte; iată însă că acum încep singure să se înșire 'n versuri, aproape fără zăbavă. Le dau drum liber și mă las în voia lor.

Dv. mă întrebați dacă n'am deja material pentru un nou volumaș. În timpul din urmă, și mai cu seamă de cînd mă bucur de liniștea acestui vechiu orășel nemțesc, am scris mult, dar e încă tot risipit, fără o strînsă legătură. Aș dori ca viitorul volum să fie mai unitar. În afară de asta am început o poveste în versuri: A fost odată... Cred că se va bucura de ospitalitatea „Convorbirilor”. Este o încercare de poem mai lung și pînă azi n'am decît un singur cînt isprăvit (vreo patruzeci strofe de cite opt versuri) și nici acela în forma lui definitivă. La început mergea ușor și nesilit; mi se părea că-l dau gata într-o lună; acum văd că va trebui să pun cel puțin muncă de un an.

La Academie n'am prezentat încă volumașele, nici nu știu anume dacă trebuiesc în-deplinite oarecare formalități. În acest caz îl voi ruga pe Chendi să facă tot. Am auzit însă că și d. Carageale va prezenta în sesiunea aceasta un volum, ce se tipărește acum, și vă puteți închipui că niciodată n'aș îndrăzni și n'aș voi cu nici un preț să mă alătur de cel mai mare prozator al nostru, căruia îi datorez atîta dragoste, pe urma poveștelor ce mi-a dat în vremea neuitată cînd mă luase „ucenic”.

Aș fi voit deci să știu unde va concura d. Carageale, ca să nu prezint modestele mele versuri la acelaș premiu. Nu știu însă pe cine să 'ntreb, de unde și cum aș putea afla.

În ce privește cele două sute de exemplare, ce Sextil Pușcariu vrea să încerce a le desface la „Asociație” cu prilejul conferinței, am scris editorului să i-le trimită fără întîrziere. Pînă azi nu mi-a răspuns și nu știu dacă negustorul Steinberg i le-a trimis. Conferința lui Sextil Pușcariu cred că va avea mare succes, grație simpatiei de care se bucură și a dragostei cu care va citi versurile analizîndu-le cu multă dibăcie, dar... mi se face prea multă onoare. Aș fi fost mai bucuros ca Pușcariu să vorbească de altcineva, dar să fiu și eu printre fericiții oaspeți ce-l ascultă, căci mi s'a făcut dor de puțină viață romînească. Uneori îmi pare strănătate nesuferită, deși încă am așa de multe de văzut și de învățat în Apus. Numai lumea asta ajunsă pe cea mai înaltă treaptă de cultură poate să-ți dea o impresie totală a vieții omenești. Aici oamenii nu vegetează, nu trăiesc în zadar; toți au un rost și deci pesimismul aproape nici nu-și are locul, — iar cînd te gîndești la țara noastră, ți se sfîșie inima de durere.

Acolo nu ești sigur de nimic. În ultimul timp primesc trista veste că surioara mea, după ce a servit șapte ani de muncă grea Statului, a fost suprimată din post, pe motiv de economii.

Dar observ că am lunecat, lungind scrisoarea.

Vă rog să mă scuzați.

Primiți asigurarea devotamentului și recunoștinței mele

Neuburg a. D. 11 Sept. 1901.

Șt. O. Iosif

XIX

Stimate domnule Bogdan,

Nu știu dacă scrisoarea mea va sosi la timp. Aș fi dorit să vă scriu mai din vreme și am tot amînat de pe-o zi pe alta. Sfatul ce mi l-ați dat l-am urmat întocmai: am trimis petiția către Academie prietenului meu Chendi și am scris în același timp și lui Steinberg să-i pună la dispoziție cite 12 exemplare din fiecare volumaș. Dealtminteri mă voi întoarce și eu peste cite-va zile la București, unde nu cred totuși să rămîn mai multă vreme. Surioara mea îmi scrie că nu sînt posturi vacante, dar d. Hăret i-a făgăduit ceea ce va fi posibil. Cu acest prilej, mă întorc iarăși către dv. ca să vă mulțumesc pentru stăruințele puse, căci dacă situația se va limpezi, dv. vă datoresc tot. Voi căuta — precît mă iartă puterile — să nu desmint speranțele ce puneți în activitatea mea literară și totdeauna voi reveni cu drag la „Convorbiri”, cu fruntea descoperită ca 'ntr'un templu vechiu. Deocamdată vă trimit două sonete pentru numărul cel mai apropiat; iar pentru Noembrie sper să mă prezint la București cu primul cînt din povestea de care v'am vorbit în trecuta scrisoare.

Primiți, vă rog, asigurarea devotamentului și recunoștinței mele

München, 4 Oct. 1901.

Șt. O. Iosif

G Â N D Ș I F A P T Ă

G. Vâlsan și destinul pământului românesc

Editura Casei Școalelor adunând în două volume*) unele din articolele și conferințele lui G. Vâlsan, tipărite în condiții tehnice de toată lauda, cuprinzând numeroase vederi, executate nu cu mai puțină măiestrie, n'a adus prin aceasta numai un meritat omagiu marelui dispărut, dar a umplut un gol resimțit, căci afară de specialiști, publicul cititor nu avea la îndemână o operă merită să fie cunoscută de toți.

G. Vâlsan n'a fost numai un profesor de neuitat, ale cărui cursuri transportau într'atât, încât studenții pierdeau noțiunea timpului când îl ascultau;

n'a fost numai un geograf a cărui reputație a trecut peste hotare; a fost un mare iubitor al țării și neamului său, ale cărui drepturi le-a trâmbițat neobosit c'un avânt care n'a cunoscut decât frâul adevărului științific.

Ca om de știință, controlat, și pe cât de erudit, pe atât de inventiv;

ca luptător, statornic și convingător; profesor iubit și admirat de elevii săi; literat fin, folosind o limbă sprintenă și expresivă, G. Vâlsan a fost o minunăție întruchipare. A dat științei un rost național, l-a dat strălucirea literară, dar nu l-a scăzut prestigiul exactității și deplinătății.

G. Vâlsan în cercetările sale, fără a neglija factorii fizici, pune toată greutatea pe elementul uman. „Iar când elementul uman e alcătuit dintr'o masă etnică, omogenă și covârșitoare, atunci importanța primordială are acest fapt etnic, față de care toți ceilalți factori sunt secundari”.

Ceea ce trebuie reținut, continuă G. Vâlsan, e că poporul românesc are o unitate indiscutabilă, în comunitatea de rasă, în cultura și aspirațiile sale, cu veacuri înainte de unirea politică.

Când așa stau lucrurile, argumentele acelor geografi străini, care găsesc că Transilvania prin poziția ei geografică se izolează de România, retac anumite adevăruri și sunt tendențioase, — ne lămurește G. Vâlsan. Carpații nu sunt hotar tras în inima țării, căci nu sunt nici nepopulați, nici înalți și masivi și nici cu trecători puține, cum s'a încercat

să se susțină. Carpații sunt mai mici decât Alpii, Pirineii, Balcanii, Rhodope și Pind. Nici atât de masivi nu sunt când pe alocuri au o lărgime de abia 20-30 Km. Nici cu trecători puține nu sunt, când îi brăzdează atâtea văi de-a lungul cărora sunt drumuri și căi ferate, iar față de Alpi, dacă ținem seama de densitatea elementului uman pe Km² Carpații sunt mai populați.

Economicște Transilvania nu se izolează de România. Căile de comunicație cele mai scurte și firești sunt către mare. Bogățiile Transilvaniei se scurgeau pe vremuri la Fiume, care în linie dreaptă de centrul Transilvaniei e la 800 Km, pe când de Constanța le desparte abia 400 Km. Transilvania este un podiș care străfăcuște Țara românească, o alimentează și se alimentează din ea.

Cât de unitar economicște e acest podiș și cât de indisolubil legat e de restul României, o ilustrează faptul că Săcuimea care până ieri avea o atât de prosperă viață comercială și industrială, despărțită de Moldova și Transilvania stagnează și își caută refugiu la noi. Iată că evenimentele care au răsturnat realități ce nu trebuiau nescotite vin să întărească susținerile lui Vâlsan.

Dacă Transilvania n'are nici afinități geografice, nici legături firești cu Ungaria, nu e mai puțin adevărat că nici nu se poate închide între zidurile sale ca într'un Ev mediu, năzuind la vreo „independență”, cum așteaptă unii, care de sigur nu sunt dintre noi. „A separa Transilvania de restul pământului românesc, a pune Carpații ca hotar între jumătatea de Est și jumătatea de Vest, înseamnă a nu ține seamă tocmai de Geografia invocată în sprijinul unei astfel de concluzii, înseamnă a despica o ființă vertebrată în două, fiindcă e bisimetrică și are șira spinării proeminentă”. Iată o concluzie pentru noi, un adevăr pentru toți și un avertisment pentru unii.

Preciziunea observației științifice și plasticitatea imaginii și-au dat întâlnire în aceste vorbe, care nu trebuie nici trecute cu vederea, nici nu pot fi uitate.

În scrisul variat și colorat al lui G. Vâlsan nu lipsește nici ironia, care-i dă o savoare aparte. Un fragment va fi

*) Cetatea de munți; Pământul românesc și frumusețile lui.

convingător: „Ungurilor le trebuia un hotar în Carpați. De-ar fi fost munții aceștia de zece ori mai înalți și de s'ar fi ridicat ca un zid neștirbit, cu atât mai bine! Se putea dovedi astfel că însuși Dumnezeu a creat patria ungară și cu o atenție specială pentru acest neam ales, de milioane de ani i-a făcut o locuință, care a așteptat cu nerăbdare ca triburile rătăcitoare din poalele Altailor să binevoiască în sfârșit să pornească, să se plimbe câteva sute de ani prin puiberea s'epelor siberiene și ruse, ca să se instaleze în clădirea vastă, cu multe încăperi, în care stăpânul predestinat era așteptat de slugile care se prăpădeau de dorul de a-l servi". Ochiul lui G. Vălsan nu scapă niciun amănunt, care ilustrează ideea.

Elementul fizic, flora, fauna, omul în varile lui manifestări, sunt rând pe rând surprinse în tot ce au mai caracteristic, în scrisul lui Vălsan care-ți ține mereu trează curiozitatea. „România pitorească" a lui Vlahuță față de „Pământul românesc și frumusețile lui" a lui G. Vălsan rămâne o simplă pagină de extaz, căreia îi lipsește veridicul, amănuntul și preciziunea, ca să reziste timpului ca cea din urmă. Acel care caută informația științifică o vor găsi în deplinătatea ei în paginile lui Vălsan.

Pe acel care-i obosește știința, dar nu refuză literatura, îi vor încanta aceste cărți de literatură.

Cine nu scapă nici argumentația științifică, dar nici distincția și expresivitatea limbii, plasticitatea și forța ei descriptivă, va înțelege că știința nu trebuie să fie îmbăcșită, mohorâtă și obositoare, ca să aibă alerul de adâncă seriozitate și că nici literatura nu trebuie să fugă de realități, plerzându-se în oceanul imaginației, ca să poată fi gustată.

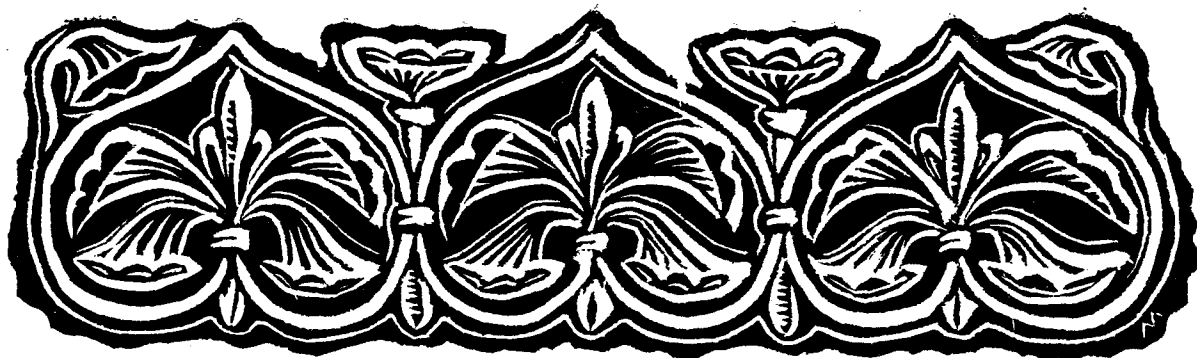
Poezia și geografia pentru G. Vălsan merg mână în mână, căci și geograful și poetul „trebuie să aleagă esențialul din mulțimea impresiilor, să pătrundă până la sufletul peisajului ca să-i descopere misterul și frumosul. Adevărata descriere a naturii e o poemă în care sufletul autorului vibrează în acord cu sufletul pământului".

G. Vălsan a topit hotarele dintre literatură și știință, dându-ne una din cele mai literare opere de știință din câte cunoaștem. Dar nu numai atât: cartea sa este o impresionantă apărare a drepturilor noastre de neam, cu așezare milenară între Tisa, Dunăre și Nistru.

Va mai întârzia mult această operă să fie cunoscută și dincolo de hotare? E o mândrie a noastră și am putea fi altfel înțeleși și prețuiți.

VASILE GIONEA

CRONICI

Mihai Ralea: Înțelesuri *)

Cartea cuprinde o parte din studiile publicate în volumul *Interpretări*, altele apărute în diferite reviste, iar unele sunt inedite. „Poate au comun preocuparea de a desprinde semnificația unor personalități gânditoare”. Totuși, în afară de cele despre *William James* și *Emil Durkheim*, ele sunt portretele, adâncite prin analiză și interpretări ingenioase, ale unor personalități artistice: românești și europene. O informație bogată, interesantă și *organic adaptată* la tezele susținute, constituie nu cel mai mic merit al lor, mai ales pe latura accesibilității la public. Interpretând s. ex. poezia lui *Rilke* prin boala de care a murit: leucemia, sau teoria violenței lui *G. Sorel* prin pervertirea sentimentului social la funcționarul sedentar, exasperat de singurătate și monotonie a celor patru pereți ai biroului, autorul adaugă o notă picantă, care ajută la digestia abstracțiunilor, adevărat în cazul d-sale așa de subtile și artistic dozate, încât ar fi putut, *numai* în această privință, să se dispenseze de suportul concretului.

Cugetarea d-lui Ralea se aplică la opera și personalitatea unor poeți, prozatori și critici literari români și reușește să-i prezinte într-o lumină nouă, reliefându-le adevărata valoare și originalitate. Punctele de plecare și chiar considerațiile și observațiile în aparență aleatorii, indică uneori înclinări, alteori rezerve paradoxale. Dar paradoxul ca ipoteză se justifică atunci când el izvorește dintr-o abilitate și susținută sondare sufletească și este construit din elemente serioase de cunoaștere și nu din aparențe înșelătoare de formă. Ce nu s'a scris și nu s'a spus despre poezia d-lui *Arghezi*? Am fi crezut că poetul *Cuvintelor potrivite* este un vrăjitor al verbului, că este din familia nestoriană a scriitorilor, că din gura lui curge miere *dar și venin* și că facundia sa poetică se revarsă cu ușurință în descântece și blesteme. Alta este interpretarea d-lui Ralea: „o mare energie sufletească, lipsită de facilitatea de exprimare”. *Tudor Arghezi* este dintre temperamentele cu „sfincter sufletească” puternic *Energia* acumulată a titanului izbucnește greu, dar atunci „sfarmă toate lanțurile și spune mai tare și mai minunat decât oricine ceea ce are de spus”. În raporturile sociale, exprimate prin polemici, aceeași construcție sufletească duce la revoltă, anarhie și cinism. Pe de altă parte

energia prea mult comprimată arde, usucă oarecum sufletul, de unde lipsa de sentimentalitate și dezolarea poeziei. Și totuși ce mare poet prin magia „raporturilor alogice de simboluri”! „Cel mai mare poet al nostru dela Eminescu încoace”, încheie d-l Ralea unul dintre cele mai reușite și convingătoare studii.

Semnificative sunt studiile despre *G. Ibrăileanu* și *P. Zarifopol*. Interesul ne este cu atât mai stărnit, cu cât despre primul ni se spune că este „omul a cărui întâlnire reprezintă cel mai însemnat eveniment intelectual din viața mea”, iar între Zarifopol și d-l Ralea se poate ușor bănuia o afinitate de structură sufletească.

Din paginile închinatelor celui dintâi reținem *luciditatea* dar și *emotivitatea* criticului ieșan, care a exercitat o influență covârșitoare asupra unei întregi mentalități literare contemporane. Metodică și fină mai ales partea relativă la moralistul Ibrăileanu, cu portretul rezumativ: „O fire aristocratică, sensibilă, rănită profund de imperfecțiile relative ori simplu triviale ale vieții. De aici adoptarea ca răzbunare a unei filosofii pesimiste și biologice, care n'a putut întuneca fondul înalt idealist și adânc afectuos în iubirea lui de oameni”.

În schimb democratismul ideologic, larg cuprinzător și înțelegător al păcatelor omenești, luciditatea și onestitatea intelectuală „i-au păstrat alături de gânduri care la altul ar disolva sufletul, o intransigență etică ireductibilă”. Concluzia generalizatoare este aproape un program: „Aceasta dovedește încăodată că raționalismul și intelectualismul își pot funda o morală proprie. Mai frică imi este însă de spiritele mistice, sublime ca acel erou din Dostoewski care, pe pragul sinuciderii, într'un elan de umilință, după ce s'a târit torturat de remușcări la picioarele unui om căruia îi făcuse rău și i-a cerut să calce peste el, n'a uitat totuși când a plecat să-i fure iarăși tabachera”.

Despre *P. Zarifopol* află pretext de-a scrie, prefăcând traducerile din volumul *Vedenii*. Aristocrat intelectual, *P. Zarifopol* avea oroare de drumurile bătute, considera o datorie față de personalitatea sa critică de-a reduce idolii gustului comun. Maupassant și E. Renan au fost supuși în consecință unei aspre cenzurări, până când romanul d-lui

*) Cugetarea-Delairas, 380 pg.

I. Minulescu s'a bucurat „de-o admirație lirică”. Intelectual vexat de-a trăi într'un mediu „proaspăt ieșit din negurile barbariei orientale, el căuta un derivat în *arta lux*, joc inutil, derivativ al plictiselii, al spleenului pe care-l suportă fatal aristocratul”. P. Zarifopol detestă „strâmbătura”, „grimasa”, gustul pentru simplitate și sinceritate fiind o achiziție târzie a civilizației. Spirit complex, lucid și raționalist, dar și combativ și ironic, nu s'a lăsat „înșelat de nicio draperie care maschează mitocăniile postbelice”.

D-l Ralea este în egală măsură om de știință și estetician rafinat. În studiile despre gânditorii străini se vedește poate mai bine această sudură. Atunci când ne vorbește s. ex. despre *Balzac*, pornește dela o explicare materialistă a societății, dela civilizația bursei și băncii care a produs monștri ca M-me Marneffe din „*Cousine Bette*” de-o imensă răutate „trivială fiindcă nu e niciodată inutilă, deci artistică, fiindcă, din contră, e veșnic interesată, servind lucid, în orice clipă, ancestralele instincte biologice”, dar în partea doua întregeste analiza printr-o perspectivă originală, interpretând caracterul eroinei titulare prin cuceririle curentelor din psihologia modernă: fluentă, ilogică și proteică, opusă geometrismului sufletească al doctrinei clasice. Dacă metoda analitică este a psihologului, aplicațiile pe teren sunt ale sociologului, familiarizat până la cele mai nuanțate amănunte cu marile doctrine contemporane (v. magistralul studiu despre *E. Durkheim*). Gândirea ordonată, sistematizată a filosofului, pornind dela și revenind la principiul unificator, se întregeste în scrisul D-sale cu nuanțarea și dozarea efectelor, cu jocul perspectivei, cu sinuozitățile cugetării și punctele paradoxale de vedere, care ansamblu de calități, împreună cu stilul colorat, viu, plastic sunt atributele unui mare artist. Despre *M. Barrès* notează: „își îngrijia sufletul ca pe o amantă, cu misticism de călugăr și cu rafinare de sadic”, iar în legătură cu *Marcel Proust* conchide: „Complexitatea va constitui structura lumii de mâine. Va trebui să ne adaptăm la subtilitate ca la o condiție naturală a existenței. Altfel ne vom orienta cu greu într-o inextricabilă țesătură de forțe, de aspecte, de perspective”.

Supletea capacității de înțelegere uneori uimește. Literatul raționalist uple pagini vibrante cu misticismul poeziei lui Rilke care este dintre toți poeții contemporani cel mai aproape de „starea pură” a extaticilor medievali. „Visul său, degajat de orice materializare, de orice balast inutil, reflectează svâcnirea primară directă, nealterată a pulsației sufletești. Poezia sa se înalță curată de orice pângărire obiectivă, imaculată ca o rugăciune adresată dumnezeirii”. La fel dialecticianul subtil reușește să ne convingă despre superioritatea atitudinii amurale a lui A. Gide, care justificând orice gest, exprimând orice gând, are totuși gînduarea ei, disolvă filistinismul, reabilitează păcatul și aduce un suflu nou de adevărat creștinism „Numai despre un om cu experiență, ros de viață și de grozăviile ei se poate spune că e moral. Cădoarea e nesigură, fiindcă conține în ea atâtea posibilități misterioase despre care nu putem ști niciodată unde vor duce. O femeie de 30 de ani pocăită e mai morală ca o fată de optsprezece ani care n'a avut ocazia să păcătuiască”. Pe *Paul Valery* îl explică într'un scăpărător eseu prin admirația lui pentru geometria greacă, ca în altă parte să-i surprindă afinități bergsoniene. Filosofia lui Bergson, școala psihanalitică a lui Freud și cercetările lui

Pierre Janet impregnează adânc metoda d-lui Ralea și-l ajută să analizeze suflete și să disece ideologii.

În genere relativismul teoriilor, relativismul valorilor și al atitudinilor omenești este ridicat — riscăm și noi un paradox — aproape la o profesiune de credință. Abulia lui *Amiel* — un moralist elvețian — nu l-a dezadaptat, deoarece a concordat cu ideea'ul veacului trecut despre mandarinatul intelectual. Sociologia arată că chiar și ceea ce numim *intelență* este în funcție de mediul social, care a putut avea idoli săi succesivi: indivizi extatici (clanul totemic), soldați (epocile războinice), negustori (societățile economice), iar în secolul trecut intelectualul cu profesiunea „de a crea idei pentru ca în urmă să le distrugă”. În *Morala* finală ne pare concentrată etica personalității gânditoare a d-lui Ralea: „judecați oamenii în funcție de condițiile și mediul care i-a determinat și nu „sub specie aeternitatis”. Dar aceasta revine a scuza orice oricui. De sigur. De ce nu? Într'atât e de adevărat că toate căile duc la indulgență și înțelegere”.

Din această largă comprehensiune și mulare pe personalitatea semenilor rezultă poate și lipsa aproape totală de ironie a stilului și cugetării d-lui Ralea. E surprinzătoare într'adevăr și caracteristică această lipsă (o scădere?). Ironia este, privită din punct de vedere biologic, arma de apărare și de atac a ființei sociale în lupta pentru existență. Ea comprimă multă cruzime și răsul provocator este de cele mai multe ori un rânjet. Când ironizezi, te atașezi mai mult la persoana proprie, te reținezi în redevale ascunse ale sufletului pentru a-ți recupera plenitudinea forțelor sufletești de apărare sau de atac. Ești plin de tine însuși și la adversar cauți și vezi numai părțile slabe, vulnerabile, ignorând subconștient sau voit anumite calități. Ironia presupune deci mult egoism și mult virilitate. De aceea este dintre modalitățile de exprimare cea mai puțin artistică și cea mai îndepărtată de atitudinea simpatetică, de acel „*Ein-ühlung*” al esteticienilor moderni. Adoptând această formă, d-l Ralea și-ar fi scindat personalitatea, lipsindu-se de eficiența maximă a însușirii d-sale capitale, care este *înțelegerea estetică*.

În încheiere trebuie să mărturisim o oarecare stăneală și insuficiență din cauza parafrazărilor noastre, în care n'am putut opune aproape nicio rezervă sau obiecție critică vervei d-lui Ralea. Expunerea prea laudativă, fără convenționalele înțepături, micșorează prin monotonia și lipsa de relief meritele autorului studiat. Pe de altă parte poate slăbi și interesul cetitorului, îndârjindu-i rezistența provenită din firea omenească, refractară la lauda altora și bucuroasă de răutățile critice. Li cerem în consecință cuvenitele scuze, făcând apel la *intelența și înțelegerea* d-sale.

În rezumat: cartea se cetește cu multă delectare sufletească; mai mult, ea poate fi *recetită*. Cu lectura ei suntem foarte departe și 'n egală măsură și de interpretările voit sau natural obscurantiste ale unor critici mistagogi și de pedantismul erudit și greoi al altora. Scrisul d-lui Ralea are rasă, el continuă cu strălucire linia lbrăileanu—Zarifopol, completând-o cu pagini definitive. În ciuda teoriilor și trecând peste considerații anoste de fond și formă, și prin studiile d-sale se dovedește încăodată adevărul: critica literară este chestiune mai ales de talent și intelență.

P. DRĂGHICI

Cărți de filosofie

I. Petrovici: Studii istorico-filosofice. — Al. Dima: Gândirea românească în estetică

În continuarea celui din 1925, volumul de față al d-lui I. Petrovici¹⁾ e o culegere de alte zece studii noi, în cea mai mare parte date la lumină anterior în felurite împrejurări: cuvântări rostite la ședințe festive ale Academiei în cadrul unor comemorări (Descartes, Herbart), la Universitatea din Alger (Emile Boutroux), o prelegere ținută la Universitatea din București (Schleiermacher), alta la Universitatea Liberă (Morala Nirvanei) etc. . . .

În *Apendice* aflăm un studiu asupra lui Alfred Fouillée, în limba franceză, publicat mai înainte în „Revue de métaphysique et de morale” din Oct. 1939. Prima dată a apărut însă în volumul din 1925. Ultima redactare e totuși puțin deosebită de prima, iar deosebirile sunt în favoarea celei din ultimul volum, astfel că retipărirea își află îndreptățire: o prezentare mai organic încheiată, puncte nouă de privire, o mai completă încadrare istorică a ideilor, ba mi se pare că și o oarecare evoluție în atitudinea gânditorului român față de unele probleme. Astfel, scepticismul față de puțința de innobilare a cosmosului prin factorul om, pare mai puțin acut acolo (1925) . . . fie măcar și sub mai tinerasca formă a unei „reverii” (*Studii* . . . 1925, pag. 150).

Deși ne-a dat și câteva studii de o mai mare amploare (Kant, Teoria noțiunilor), rămâne totuși o preferință a d-lui Petrovici prezentarea gânditorilor și problemelor într'un cadru limitat de pagini. În lucrarea de față, doi filosofi francezi (J. M. Guyau și Félix Ravaisson) sunt înfățișați chiar „în formă de mici medalioane”. Atari creionări cer o artă deosebită. La d-l Petrovici se pare că spre un asemenea cadru de manifestare tinde firesc o calitate eminentă a scrisului său: *puterea logică*: de conciziune, de desfacere a esențialului din amănuntul ce complică, unită apoi cu *arta* de a proiecta asupra acestor puncte dominante lumina altor idei, cum sunt acelea ale încadrărilor istorice, sau a celor ce urmăresc fructificarea unui gând la filosofii următori.

Îndeobște ne place ca un volum să ne ofere și o unitate spirituală. Studiile d-lui Petrovici sunt în parte momente spirituale fără vreo legătură în succesiunea lor cronologică, constituind în același timp și poziții diferite în problemele filosofiei; privite dar pe deasupra, ele par a nu-și găsi cuvenitele raporturi de vecinătate în cadrul culegerii de față. Dar aceasta e numai o impresie de suprafață, căci peste aceste pagini de filosofie plutește duhul unei concepții personale, aceea a gânditorului român.

În primul rând o *încredere în rosturile filosofiei*, a cărei misiune e înțeleasă în linia concepției clasice, anume de a se bolti întregitoare peste cămările științelor doldora de fapte particulare, de a oferi adică o icoană coerentă a universului.

Căile filosofiei sunt cele ale *rațiunii* verificate permanent cu busola *examenului critic al cunoașterii* (cu luminile Epistemologiei). Limbajul rațiunii este însă „simbolic și impregnât de relativitate” (pag. 68) din cauza condițiilor subiective ale cunoașterii; drumul adevărului „semble être dirigé . . . non sur une trajectoire en ligne droite, mais sur un sentier à oscillations périodiques allant et passant d'un extrême à l'autre” (pag. 136).

Această înclinare către *prudență*, această atitudine trează

în permanentă veghe critică explică preferințele d-lui Petrovici pentru problemele de Epistemologie. Volumul de față cuprinde două foarte interesante studii în această direcție, pline de subtile analize: „Introducere la critica cunoașterii” și „Pretențiile psihologiei la critica cunoașterii”.

Din aceeași înclinare lucidă spre prudență decurge și rezerva gânditorului nostru față de construcțiile metafizice pe care — spune autorul — le așteaptă soarta prăbușirilor sgomotoase „așa cum s'a întâmplat cu atâția mari filosofi” (pag. 30). Nu cred totuși că trebuie să scoatem de aici încheierea că sistemele metafizice sunt zădărnici. În ele se sintetizează toată agoniseala spirituală a epocilor și popoarelor, în ele răzbat la lumină adâncurile inimii și se proiectează aspirațiile sufletelor. Că aceste construcții sunt sortite deteriorărilor sau chiar prăbușirilor, e în aceasta însuși destinul omenirii, de a-și primumi neconținut fața, de a nu se statornici adică în neclătinate forme culturale.

Cu toată această măsurată prudență, se desenează totuși în gândirea d-lui Petrovici și o *direcție idealistă*: credința în forțele spiritului, în „spiritualizarea treptată a omului, în avântul lui de a constitui o speță aparte, deosebită tranșant de celelalte trepte ale scării zoologice” (pag. 89), credința în „perfectibilitatea treptată a vieții sociale” (pag. 90). Luând atitudine împotriva aceea ce d-sa numește cu o expresie fericită „naturalism filosofic” (acea concepție care cere „reintoarcerea la valul viu al vieții, inspirându-se dela instinctele ei primare pentru regulile conduitei noastre, chiar dacă acele instincte sunt în genere lipsite de generozitate și de altruismul de jertfă al valorilor” . . . Nietzsche, Spengler), d-l Petrovici, *concesiv*, recunoaște parțial valoarea teoriei naturaliste, preconizând „o imbinare armonioasă a valorilor creștine cu cultul forței . . . cu izbucnirea instinctelor” (pag. 90). Ne încumetăm a ne îndepărta aici de d-l Petrovici pentru a simpatiza cu o atitudine de mai mare intransigență a valorilor creștine față de acest „naturalism filosofic” „nietzsche-an, sau de idealul „animalului de pradă” (der Mensch ist ein Raubtier) spenglerian. Valorile creștine trebuie să strălucească în orizontul sufletesc al omului în neprihănită puritate. Numai fără alunecări pe calea compromisului ele pot fi modelatoare pentru omenire. *Sensul* concepției creștine despre natura omului, întinată de „păcatul original” și despre „calea mântuirii” prin factorul divin e atât de adânc, încât nu îndrăsnim a schimba de aci „nicio iotă, nicio cirtă”.

Ultima lucrare a d-lui Dima¹⁾ înmănunchiază douăsprezece studii asupra tot atâtor gânditori contemporani aparținători „esteticei filosofice” românești. Acești gânditori fac parte în genere din categoria acelor ce și-au realizat o concepție mai definită, mai implinită. După făgăduiala pe care autorul ne-o face în prefață, tabloul ce ni-l oferă prezenta lucrare urmează să fie întregit în viitor cu alte cercetări similare asupra „generației mai tinere de esteticieni”.

Prezentarea de acum cuprinde următoarele capitole:

I. *Fragmentarism estetic*: G. Ibrăileanu, P. Zarifopol, M. Ralea.

II. *Forme sceptice ale esteticei*: Eugen Lovinescu sau relativismul estetic; „Principiile estetice” ale lui G. Călinescu.

1) Editat de Casa Școalelor, București 1943. Pag. 137.

1) Sibiu, „Dacia Traiană”, 1942.

III. *Forme metafizice ale estetice*: 1. *Misticism estetic*: V. Pârvan sau arta ca tăcere; Nichifor Crainic sau sensul teologic al frumosului; [Lucian Blaga sau arta ca revelare sensibilă a misterului]; 2. O formă metafizică generală: Liviu Rusu sau arta ca revelare a sensului existenței; 3. Între știință și metafizică: M. Dragomirescu sau integralismul estetic.

IV. *O concepție vitalistă a frumosului*: Eugeniu Spe-rantia.

V. *Perspective etice ale estetice*: Tudor Vianu sau arta ca formă exemplară a muncii și ideal general.

Subliniem dintru început un prim merit al lucrării de față: încercarea de a ne da o privire sintetică asupra preocupărilor de estetică românească, primul inventar de acest fel la noi („Istoria filosofiei românești”, apărută cu câțiva ani mai înainte, în această direcție e incompletă și prea sumară, fiindcă autorii ei, având să îmbrățișeze cu privirea un câmp mai mare, au trebuit să lucreze „la o scară mai mică”).

Metoda de lucru a d-l Dima e perfect încadrată rigoriilor științei: 1. o prezentare descriptivă a fiecărui sistem de gândire, mai mult pe liniile lui mari însă, scopul lucrării fiind să ne ofere numai „o schiță a gândirii estetice”; cum o învederează capitolele de mai sus, aceste linii vor converge spre o dominanță de gândire, spre o „faculté maitresse” — după cuvântul lui Taine;

2. o încadrare istorică-sistematică și 3. un comentariu critic în care se definește o atitudine personală a comentatorului. Pentru reușita lucrării, autorul e în stăpânirea unei bogate informații în domeniul estetice.

O lucrare atât de prinsă de actualitate, întâmpină fatal unele greutăți, prea lesne de înțeles pentru a le mai pomeni aici. De aceea autorului unei asemenea lucrări i se cere în măsură mult mai mare calitatea etică numită obiectivitate. Am găsit-o prezentă în tot cursul lucrării: o prezentare conștiințioasă a fiecărui gânditor, o formulare curajoasă a obiecțiunilor unde a crezut că trebuiesc făcute (și cât de greu e aceasta față de contemporani de care te vor fi apropiind și legături personale), apoi scoaterea în lumină a contribuțiilor fiecărui gânditor.

O anumită înclinare spre.. amabilitate e de asemenea prezentă în cuprinsul lucrării, un spirit împăciuitoare, poate chiar concesiv; ceea ce poate proveni și din convingerea că în domeniul esteticii e loc mai mult pentru „adevărurile subiective”.

În linia acestui spirit de obiectivitate, în urma obiecțiunilor făcute de d-l prof. Liviu Rusu în Revista de Filosofie Nr. 3—4 din 1941, *Anexele* lucrării aduc o „amen-dare” a primei caracterizări pe care d-l Dima o făcuse gândirii profesorului de Estetică dela Universitatea din Sibiu. Părerea mea personală e că amendarea trebuia să aibă un caracter mai pronunțat.

Teoriile estetice supuse discuției sunt cât se poate de felurite, „dela cele sceptice la cele ce mărturisesc încredere în puterile științei noastre, dela cele mistice la altele raționaliste, dela cele de caracter fragmentar la cele sistematice” (pag. 4). A îmbrățișa cu egală înțelegere și sim-

patie această toată diversitate, implică un deosebit spirit de comprehensiune din partea cercetătorului.

Atitudinea personală implicată „în mai sus pomenitul „comentariu critic”, în câteva trăsături mari poate fi definită după cum urmează: a) D-l Dima apără punctul de vedere al unei estetice științifice „fundamentată filosofic. E convingerea pe care d-sa o opune formelor sceptice ale estetice; e un adevăr ce se verifică și în neputința evidentă în atâtea șovăeli și contradicții, ale acelei critici literare ce n'are și razimul unei filosofii. A se vedea în lucrarea d-lui Dima cap. Fragmentarism estetic. O convingătoare punere la punct a acestei probleme ne oferă și articolul d-lui Lucian Blaga: Critica literară și filosofia (în *Saeculum* Nr. 2); b) Punctul de vedere al autonomiei artei e apărut împotriva imixtiunilor istoriciste, sociologice, psihologice. Considerații de asemenea natură pot veni numai după critica estetică propriu zisă, ca un epifenomen (pag. 22). Dar nici excesul contrar nu e în linia adevărului: „Între personalitatea artistică și cea umană, estetica psihologică s'a străduit și se străduiește dimpotrivă să arunce punți, intru cât proiectarea celei dintâi într-o zonă existențială deosebită ar fi de neînțeles, odată ce în definitiv artistul se manifestă în om, îi folosește funcțiunile sufletești cu o intensitate mai vie de sigur, dar fără a inventa însușiri supraumane. În plus, cu atât genialitatea artistică e mai profundă, cu cât se razimă mai mult pe uman, geniul de mai mare rezonanță dovedindu-se și adânc omenesc...” (pag. 113). Aceasta ca metodă de cercetare a fenomenului artistic.

Față de celelalte domenii ale spiritualului (știința, religia, filosofia) care tind spre același țel: revelarea sensului existenței, arta se diferențiază (și deci autonomizează) prin *expresie* (pag. 95);

c) Tot prin expresie valorile estetice devin universale, impunându-se „peste timpuri și rase” (pag. 40);

d) Pe temeiul aceleiași expresii, arta — această imbinare de factori iraționali și raționali (pag. 72, 73, 136) — devine un bun social, expresia făcând o punte între trăirile unice ale creatorului, între intuiția sa ideală și contemplator. De unde rezerva față de hermetism în artă (pag. 26, 71, 97);

e) Împotriva impresionismului, d-l Dima crede în valabilitatea unei estetici normative, care „merge... mână în mână cu cea descriptivă... pentru că o dictează caracterul special al obiectivului esteticii, care nu poate fi definit fără a fi mai întâi recunoscut și deci implicit și aprioric exprimat prin norme” (pag. 52). „Norma se dovedește dar necesară fără a amenința integral caracterul libertății creației, care o pune de fapt în acord cu legile ei imanente, firește și cu mediul social prin care circulă” (pag. 52);

f) În fine, d-l Dima își însușește concepția despre cele două modalități ale esteticului: frumosul natural și frumosul artistic și aceasta pe linia vechii poziții kantiene (pag. 125, 126, 130).

Un stil clar și o formă elegantă susțin interesul acestei lucrări, pe care rândurile de mai sus intenționează mai mult să o semnaleze cetitorilor noștri.

LICU POP

Masacrul lui Erasm

D-nul G. M. Amza e proprietarul unei edituri cu sediul în Calea Victoriei 52, București. Și în această editură apar traduceri D-sale. Trebuie să fie numeroase, bănuiesc, aceste

traduceri. Din nenorocire! Pentru că încă nu mi-a mai fost dat să văd până azi o asemenea bătaie de joc a limbii românești și a cititorului. La urma urmei, câtă vreme teme-

rarul editor s'ar fi mărginit la traduceri din limbi moderne, a unor romane mai mult sau mai puțin bune, l-aș fi lăsat în plata Domnului, ca să nu zic a d-lui Pisani, care nu cadixează — pasă-mi-te — să se ocupe cu asemenea cazuri. Am zis, printr'o scăpare din condei, „traduceri din limbi moderne”. E un eufemism exagerat. Traducătorul cu pricina are, de fapt, o foarte vagă idee de limba franceză; altceva nu cred să mai știe în materie de limbi. Între alte romane, respectivul a tradus și „Răzvrățiții de pe nava Elseneur”, de Jack London. De englezește d-l G. M. A. n'are idee. Romanul e tradus din franțuzește! Se poate reconstitui textul francez după fabuloasele greșeli ale cutezătorului tălmăci. De pildă, când la pg. 303 a traducerii vei găsi această enormitate: *este să o iei sau să o lași*, vei ști, firește, că în originalul său a avut expresia: *c'est à prendre ou à laisser*. D-l Petre Manoliu, care și D-sa a dat pe românește acest roman, redă expresia cu pricina prin: *Nu e pe tocmeală* (p. 358). Oricum, e mai românește. (Mă întreb numai, de ce era nevoie de 2 traduceri în românește din Jack London?) Nu mai vorbesc de galicisme care sunt decalcate pe românește fără nicio jenă, ca să nu zic rușine. „Când sunt prea sătul pentru a mai scrie, este Margareta care, etc.” (pg. 318). Perle de acestea întâmpini la tot pasul. „Știi tu, sărman pământean, că eu disprețuiam” (pg. 229) este tălmăcirea frazei: *Sais tu, pauvre être terrestre, que je méprisais*, adică traducătorul nostru nu știe nici măcar atât că aici cuvântul *que* nu e conjuncție, ci un pronume relativ la acuzativ. Dar nu cred să fi văzut vreo gramatică în ochii D-sale.

Dacă, cum spuneam, ar fi fost numai atât! Dar exploratorul cupid al atâtor literaturi a vrut să ne ferească și cu celebra capodoperă a lui „Erasm” (sic!) „Lauda Nebuniei”. Căci marele umanist, pentru mirificul nostru tălmăci, nu e nici Erasm, nici Erasmus, ci *Erasm*. Și ce bucurie am avut când am zărit fugitiv titlul operei. Mă gândeam: lată un îndrăzneț, care pe vremurile astea s'a gândit să ne facă un dar așa de minunat! Prima lucrare a vestitului prinț al umaniștilor, în limba noastră! Ei dar încântarea a durat puțin; până când am dat cu ochii de acel nefericit „Erasm” care mi-a atras atenția și m'a pus pe gânduri. Aveam bănueli triste. Dar oricât erau ele de triste, au fost cu mult depășite de grozăviile întâlnite în cele aproape 250 de pagini ale cărții. Și iar mă întreb: Ce păcate l'or fi împins pe d-l Amza să se lege de autorul *Adagiilor* și al *Convorbirilor familiare*? Dar, în sfârșit: A făcut-o? A făcut-o.

Latinește știe D-sa mai puțin încă decât englezește, limbă pe care n'o cunoaște de loc, cred. *Elogiul* e tradus tot din franțuzește. Proba? În textul român Polifem este Polyphème, Nireu e Nyrée, Plaut este Plaute, Aristotel este Aristot și Dionisos sau Dionisie, Denys. Să mai citez pe *Silène*, pe *Médéele* (sic!), *Circéele* (pg. 25) și *Venusele* risi-

pite la discreție în jargonul franco-român, în care nefericitul interpret a schimonosit amarnic elegantele perioade latine ale spiritualului fiu al orașului Rotterdam?

Hai să-i trecem cu vederea cuvinte ca *mariajuri* (pg. 17), *grimaze* (sic! pg. 19), *amurettele* (28), *flateria* (29) și altele de același calibru; dar la tot pasul dăm de întorsături ne-firești (*Nu este, mai cu seamă, pentru că îi lipsește rațiunea că această vârstă ne face să petrecem, etc.*, pg. 21), care-s redări textuale ale topiceii și galicismelor inerente limbii franceze. (*Nu este prin nebunie că ele — femeile — pot ajunge un scop atât de dorit?* pg. 34). Mă întreb iarăși și iarăși: Ce avea de a face d-l G. M. A. cu Erasm și cu al său Elogiu al nebuniei? I-aș cita cu acest prilej un dicton — foarte drag umanistului olandez — în care e vorba de liră și de o vietate oarecare, dar mi-e teamă că nu-l înțelege. Cum să înțeleagă D-sa, când din Zeu face pe Dumnezeu (pg. 14, nota și passim), când din *uncie* face *sămânță* și din *as*, *drahmă*? Ca să arate ce proporție este între rațiune și patimi în om, Erasm recurge la raportul dintre semiuncie și patimi în om, Erasm recurge la raportul dintre semiuncie (1/2 din uncie; uncia a 12-a parte dintr'un as) și as, care e egal cu 24 la 1. În traducere raportul e redat prin *sămânță* de o parte, *drahmă*, de alta! Ce are a face scripca cu iepurile?

Din *magister* din textul latin, ajuns *maitre* în cel francez, tălmăcitorul face în românește *stăpân*; *pii sacerdotes*, mai știu eu prin ce filieră, ajunge în rom. *preoții Stăpânitorului* (pg. 18). Dar chiar limba franceză din care traduce acest împământenitor al lui „Erasm” la noi, are atâtea mistere de nepătruns pentru acest *conspurator librorum* încât *moines*, banalul *moines*, de al cărui sens d-l A. M. G. habar n'are, în loc să fie redat prin *călugări*, e pus ca o enclavă, ca o bijuterie de preț, ca un cuvânt rar, magic oarecum, *moines* (în cursive), pentru a cărui lămurire suntem trimiși la notă, unde ni se spune că cuvântul „*vine din grecește monachus* (sic!), *membrii* (sic!) *ai unei religii*”. Ce să mai zicem? Ne simțim dezarmați față de atâta îndrăzneală, justificată doar de o și mai mare, aș zice „abisală” ignoranță.

Și, last not least: Traducerea se incheie cu un studiu despre Erasm, tradus tot din franțuzește. Cine o fi autorul, nu ni se spune. Chiar așa, îmbrăcat în vestmântul absurd, atât de diformat al traducerii, se vede că e vorba de lucrarea unui om inteligent și de gust. Dar traducătorul, nedând numele autorului, înseamnă că îl dă drept al său. Un candid plagiator, care uită „să schimbe atributul de pe lângă regele Francisc (François), acolo unde se vorbește de „regele nostru” (p. X). Oricine știe că e vorba de un rege francez; tălmăcitorul redându-l *tale quale* într'un studiu, vezi Doamne, românesc, ne dă să înțelegem că va fi fost vreun rege român. O fi, te pomenești, în vreo „hronologhie” inedită a d-lui G. M. A.

Și iacă așa se cultivă nația!

ȘT. BEZDECHI

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

Costin Dușan: În amurgul vieții

Sub pseudonimul Costin Dușan se ascunde un emerit medic bucureștean, cunoscut nu numai printr'o bogată practică medicală, prin numeroase lucrări științifice de specialitate, dar și prin lucrări de fizică și de astronomie, care dovedesc în autor acel spirit umanistic, mândria savanților de odinioară și speranța celor de mâine. De data asta me-

dicul nostru folosește emoțiunea ca mod de expresie a unei vaste experiențe în domeniul sufletului omenesc.

„În amurgul vieții” este jurnalul Doctorului Radu Mardare, cu însemnările omului care, scăpat din crudele și grelele încercări ale meseriei, găsește în propria-i confesiune o demonstrație de cinste față de alții și față de sine însuși, și totdeauna un mijloc de purificare și de înălțare. Evocările Doctorului Mardare fac să peregrineze pe dina-

intre imaginatiei noastre numeroase situatii, ganduri, probleme, indoieli, clipe de desperare, clipe de fericire, toate de o emotiionanta sinceritate.

Autorul, dintr'un exces de scrupul, si-a ascuns numele in anonimat. Procedul e lesne de inteles. Lumea cititoare este inclinata in general sa confunde pe eroul romanului cu insusi autorul si sa-i atribue toate peripeitiile intamplarii, care pentru autor sunt numai mijloace tehnice. In asemenea cazuri, zadarnice sunt demonstratiile, zadarnice desvinovtirile, zadarnice protestele. Lumea te scormoneste, te confrunta, te identifica. N'a fost autor care sa nu fi suferit dupa patima asta „de cumatru” a opiniei publice. De fapt, „In amurgul vietii” nu este o autobiografie, ci este jurnalul de zi al unui intelectual — in cazul special medic — prins in conflictul dintre conditiunile etice impuse de societate unei vietii oneste si imboldul catre aspiratii ideale impuse sufletului de insusi procesul de intelectualizare, jurnalul de zi al unui ins deosebit care, disprezind aventura, n'are alt refugiu decat in vis.

Romanul e frumos scris, fiindca e lucrat la o mare tensiune sufleteasca. Eroul nostru inainte de a se marturisi a ascultat multe, foarte multe marturisiri, pe care medicul mai mult decat preotul le tainuieste. A putut astfel surprinde o parte de adevar. Din adevarul care este unic autorul poate oglinzi o cat de mica farama, sa realizeze o frumoasa opera.

Marin Ștefănescu: Filosofia creștină

Editura „Universul”, București

Domnul Profesor Marin Ștefănescu își dezvoltă concepția sa filosofică într'un volum de aproape patru sute de pagini, unde își dau întâlnire atât erudiția autorului cât și felul său propriu de gândire. Profesorul Marin Ștefănescu este preocupat de raportul dintre om și posibilitățile lui de cunoaștere: „Ne-am pus problema cunoștinței, spune D-sa. Ce este cunoștința; când se prezintă ea ca adevărată? In ce consistă adevărul? Poate că felurile noastre cunoștințe sunt toate adevărate, toate false, erori, o năluca, sau unele sunt într'un chip, altele in altul; care dintre ele se impune ca superioară celorlalte? Poate că altfel se pune chestiunea. Se zice că forma perfectă a cunoștinții este înțelepciunea. Dar se observă că oamenii nu pot să aibă această perfecțiune. Unii sunt partizani ai experienței, artei, științei, alții ai filosofiei, moralei, religiei și, de obicei, se opun între ei. Apoi fiecare din aceste forme se definește adesea, chiar de către partizanii săi, in mai multe feluri. Se constată diversitatea in toate domeniile universului, deși se afirmă că există o diferențiere in filosofie, nu și in științele propriu zise, pozitive, speciale, ca matematica, fizica, etc. Unii văd diversitatea la capătul evoluției lumii, nu și la începutul ei, alții invers. Pentru unii realitatea consistă in unitate; dar din ea se desfășoară o pluralitate care trebuie să se întoarcă la unitate. Pentru alții realitatea apare altfel. Încât ne întrebăm unde, care este adevărul”.

Din citatul de mai sus, se vede că D-sa este preocupat de problema cunoașterii — problemă nu limitată numai la datele fizio-psihologice, ci la cunoașterea integrală și acest studiu autorul îl urmărește in mod critic, prin toate mijloacele pe care filosofia i le pune la îndemână. Pentru d-l Marin Ștefănescu, răspunsul la toate contradicțiile, antinomiile și incoerențele vieții își găsesc soluție in ideea creștină, care le coordonează atât metafizic cât și moral.

Lucrarea cuprinde trei mari capitole: 1. Ce este filosofia fără studiul creștinismului; 2. Religia creștină; 3. Ce este filosofia după studiul creștinismului.

Filosofia inafara religiei creștine „se definește in diferite chipuri”. Ea este felurită, personală pentru fiecare autor și incapabilă să ajungă la acea unitate după care tânjește sufletul nostru. Ideea de unitate prin intermediul Evangheliei, este scumpă autorului: „Filosofia creștină este explicația Evangheliei, studiată, lămurită, luminată și care ne explică lumea prin învățătura lui Iisus, fără a exclude celelalte învățături sincere, artistice sau științifice. Evanghelia se interpretează și ea in multe forme, dar ea ni se înfățișează din ce in ce și ca unitate explicativă a diversității dacă o considerăm tot mai studiată, lămurită, luminată, înțeleasă”.

Domnul Marin Ștefănescu susține concepția sa printr'o mare risipă de documentare, dovedind o vastă erudiție. Printr'o logică severă, el ajunge la concluzia frumuseții in simplitate a marilor acte de viață, care toate se întemeiază pe ideea creștină a binelui.

Domnul Marin Ștefănescu se dovedește un logician clar și strâns, însă nu disprețuiește nici sentimentul din argumentarea sa, fără de care nu se poate înfăptui nicio lucrare omenească, nici chiar filosofică. Și credem că are dreptate. Într'adevăr, sufletul nostru nu e numai o mașină de calculat, dar și expresia unui elan de totcuprindere. Un vechiu sfat filosofic ne învață că a gândi nu este opera exclusiv a inteligenței, ci a sufletului întreg. Așa procedează domnul Marin Ștefănescu și credem că se găsește pe calea cea adevărată.

Victor Papilian

Al. Popescu-Telega: Pe urmele lui Don Quijote

Domnul Popescu-Telega, profesorul de spaniolă dela Universitatea din București, e un om de litere care muncește cu un scop precis: popularizarea culturii iberice la noi. Pentru aceasta i-am urmărit activitatea întotdeauna cu mare interes. Traducerile din limba spaniolă, de-o elevație artistică minoră, n'au însă decât meritul intenției. Cine urmărește și controlează atent ceea ce afirmă d-l Telega in studiile d-sale de literatură comparată, ajunge fără mare greutate la constatarea puțin măgulitoare că autorul nu oferă pretutindeni garanții suficiente pentru încrederea pe care ai fi ispitit să i-o acorzi. Cu alt prilej și in alt loc am dovedit, credem, cu destule dovezi lucrul acesta. Meritele adevărate pe care și le-a câștigat d-l Telega trebuiesc căutate in folclorul comparat.

Volumul pe care l-am însemnat in capul cronicei noastre înmănunchiază câteva studii și note de drum, unele apărute prin diferite periodice (*Revista Fundațiilor Regale, Curentul Literar, Chemarea Vremii*...).

Nu ne vom opri decât la câteva din ele.

Studiului de mari pretenții: *Încercări de traduceri din Don Quijote in românește*, i-am măsurat înălțimea într'un foileton de gazetă provincială. Sunt însă unele observații pe care nu le-am putut face acolo. Ele ni se par necesare și de aceea le vom însemna in rândurile ce urmează.

D-l Telega supune unui sever examen de conștiință, in chip preconcept, o prelucrare românească a unui motiv imprumutat din romanul marelui scriitor spaniol. E vorba de Caragiale și nuveleta *Curiosul pedepsit*, publicată după moartea dramaturgului (in 1915) in categoria *traducerilor* din volumul *Reminiscențe*. Ce ne-a dat Caragiale e dela început până la sfârșit o prelucrare. D-l Telega însuși o

califică astfel de câteva ori. Sedus însă de vraja etichetării sub care a fost incompartimentată prelucrarea în volumul postum, d-l Telega o vrea tot de atâtea ori traducere. Precis nu se poate ști de ce text s'a servit scriitorul român, traducătorul „... în galop”. Altădată d-l Telega o numește rezumat „... și ce rezumat!”.

Dar să urmărim mai departe felul cum operează hispanistul nostru. D-l Telega îl surprinde pe Caragiale „reducând la searbedele (în credința lui sprințare) rânduri” unele „frumoase lucruri”, cuprinse în original „în vreo zece pagini”: „Cum? a urmat Lotario, mai blând... E adevărat ce mi-ai spus? Vrei să ispitesc eu pe nevastă-ta!... Dar tu, nenorocitul, o crezi cinstită și fericirea ta atârână dela această credință! pentru tine e bine să se întâmple ceea ce nădăjduiești, ceea ce dorești, adică să rămână femeia cinstită: și cinstită are să rămână, eu de asta nu mă indoesc... Atuncea, spune-mi, ce ai câștigat?” — Aici d-l Telega omite: „Ce folos ți-a adus această înșelătorie?” Citatul continuă: — „Nimic alt, fără numai căința veșnică... Să nu-mi spui că nimeni altul n'are să știe. Tu, tu singur o să-ți amintești totdeauna, că fără nici un cuvânt ai supus la ocară pe cea mai curată soție; tu însuși ai să te mustri fără încetare, fără să te mai poți bucura o clipă de dragostea ei; fiindcă un glas tainic îți va șopti mereu, spre a-ți amări viața zi și noapte, că nu mai ești vrednic de așa bucurie...” D-l Telega încheie citatul aci, suprimând cele ce urmează și care continuă răspunsul lui Lotario: „Vezi dară, iubite Anselmo, că-ți vorbesc numai și numai de ce datorești ție însuși și soției tale...”

Nu-ți mai spun nimic de ce-mi datorești mie: asta să ți-o spună prietenia ce mi-ai arătat-o întotdeauna”. Așa înțelege hispanistul nostru să facă literatură comparată. Trecute prin vama prejudecăților, rândurile lui Caragiale ies de bunăseamă și „reduse” și „searbede”.

Același procedeu mai e ilustrat în studiul pe care-l discutăm printr'un alt caz asemănător. Motivul dela care a plecat Caragiale, în original se întinde pe „patruzeci și mai bine de pagini mari”, în prelucrarea românească, constată d-l Telega, cuprinde „douăzeci mititele”. Extaziat în fața acestei descoperiri noi, profesorul de spaniolă dela București ne întreabă: „Simțitoare reducere, nu?” Cele douăzeci de pagini „mititele” sunt „mai bine” de douăzeci și trei și nu tocmai „mititele”, ci în — 8° obișnuit.

Tot în acest studiu, d-l Telega se arată nemulțumit de ceea ce a scris „cineva dela noi presupus că are cunoștințe temeinice despre lucrurile spaniole”, „intr'un studiu pe cât de lung pe atât de inutil”. E vorba de studiul d-lui Ion Pillat publicat în *Revista Fundațiilor Regale* (1935, Nr. 3, p. 559—574) și republicat în volumul *Portrete lirice* (București, Cugetarea, f. a.)? Sunt acolo afirmate câteva lucruri discutabile, dar asta nu înseamnă numai decât că e inutil.

La pag. 163 d-l Telega, ținându-și iarăși sub anonim victimă, asasinează pur și simplu pe o „scriitoare de avangardă” dela noi, care a înțeles să creeze un Don Juan „hermafrodit cu psihologie de fată bătrână”. E vorba de d-na Hortensia Papadat-Bengescu? Dacă d-l Telega voia numai decât și un Dan Juan „încăput” pe mâna scriitorilor români avea alte opere de supus examenului critic, însă cu altă predispoziție.

În studiul despre Calderon, d-l Telega face iarăși o afirmație asupra căreia se cuvine să insistăm. D. Popovici surprinde în poezia *Visul* a lui Heliade Rădulescu o lumină filosofică pronunțată, care-i străbate încheieturile. Această constatare îl face pe profesorul dela Sibiu să con-

sidere poezia lui Heliade drept „prima mărturie reliefată” în literatura noastră pe tema „viața e un vis”. Afirmatia aceasta a tulburat apele sufletești ale lui G. Călinescu.

Autorul acelei mult discutate istorii literare vede în *Visul* o „nudă autobiografie”. D. Popovici a răspuns într'un număr din *Revista Fundațiilor Regale* (1942, Nr. 2) justificându-și până la evidență punctul de vedere. Dintr'o lectură superficială, sau poate din rea credință, d-l Telega atribuie lui D. Popovici lucruri pe care acesta niciodată nu le-a afirmat: „S'a zis că *stanțile* (subliniat în text) lui Eliade Rădulescu s'ar găsi într'o anume legătură cu opera lui Calderon (d-l Telega trimite aci la studiul lui D. Popovici). Eliad singur mărturisește izvoarele avute la îndemână când și-a ticluit poema: „Acest vis mi s'a întâmplat în copilăria mea a-l auzi povestindu-l tatălui meu un prieten al său, care spunea că îl are în manuscris în limba arăpească... Cele din urmă stanții, dela XV până la XIX, au multă asemănare cu scrisorile lui Falkland ce mi s'a întâmplat a citi în Pulver”. (Aici se încheie citatul din Heliade. Urmează reflexiile d-lui Telega :) „Nu-i, deci, vorba de Calderon, pe care Eliade nu-l citează nici în lista dramaturgilor din a căror opere voește să întocmească o bibliotecă de traduceri din literatura universală”. Ceea ce condamnă aici d-l Telega, D. Popovici n'a afirmat nicăieri. Iată ce spune profesorul dela Sibiu: „În întregul ei, poezia nu este o „nudă autobiografie”, ci o autobiografie turnată într'o temă de largă circulație”. Și mai departe: „... cea mai celebră realizare poetică a acestei teme [este] drama *La vida es sueño* a lui Calderon dela Barca”. Ceea ce e cu totul altceva. Cele două opere n'au așa dar nimic comun decât tema, pe care Eliade nu trebuie numai decât s'o culeagă din literatura spaniolă. Același procedeu nefast l-a pus pe d-l Telega în situația aceasta: citatul arbitrar trunchiat.

Eliade însuși în miezul mărturisirii sale pe care d-l Telega ne-a redat-o așa cum am transmis-o mai sus justifică afirmația lui D. Popovici: „Povestirea acestui vis încă de mic mi-a făcut o mare întipărire și totdeauna mi-a fost zăgăvită în a mea tinere de minte cu cele mai vii culori; în multe rânduri am vrut a tracta această poemă de vis închipuitor al vieții omului ce se deșteaptă la marginea Morământului...”

Și mai departe: „În sfârșit am luat hotărîrea a o săvârși într'un chip potrivit cu religia noastră și cu literatura Europei”. Aceași lumină o aduce strofa următoare din poema lui Heliade:

„Veacurile, viața-mi ca nopți se strecură
S'ncovoiat pe groapa-mi, o văz că s'a deschis
S'imi face loc printr'însa să trec peste hotară —
E poarta veșniciei!... și mă deștept din vis”.

Tema e mărturisită de însuși scriitorul român. Cât despre raportarea directă la Calderon, ceea ce i-a dat atâtea de lucru d-lui Telega, D. Popovici n'a făcut-o și pe nedrept i se atribuie. Cât privește observațiile d-lui Telega, ele ar putea surprinde. Noroc că sunt inutile.

Studiile d-lui Telega sunt rezultatele unei munci imense, sunt produsele unui om care a citit mult, sunt, în sfârșit, contribuțiile unui îndrăgostit de literatură. La ele însă niciodată nu te vei putea raporta cu toată încrederea. Subliniem lucrul acesta cu tot regretul. Traian Blajovici

Prietenie și luptă

Deodată cu primii muguri ai lui Aprilie a apărut primul număr din buletinul Asociației româno-germane. A cărui semnificație o vom creiona în puținele rânduri ale recenziei noastre.

Îzvorită din spiritul de luptă comună, Asociația cititorită pe reciprocitatea echilibrată dintre cele două țări, a pornit la drum cu profesiunea de credință a neamului nostru care, în numele luptei sale de azi, își are asigurat, mâine, în spațiul geografic și spiritual al Europei reclădite, un loc cert și o traiectorie pe măsura capacității sale. Profesie de credință rostită, reprezentativ, de d-l prof. Mihai Antonescu, vicepreședintele consiliului nostru de miniștri:

„Popor de agricultori, noi știm că bătrâna tradiție română a întemeiat viața prin spadă și prin pământ. De aceea, noi vrem să fim muncitorii pământului Europei de mâine și soldații care vor ști să moară, ori de câteori va fi nevoie, pentru apărarea acestui pământ.

Popor de cărturari, noi știm să ne orientăm toată credința noastră și să nu ne robim decât propriei noastre chemări.

De aceea, poporul român trebuie să aibă o misiune culturală pe care, în Sud-est, în Basinul Carpatic și în Balcani s'o poată așeza, ca o creastă de gânduri pentru Europa de mâine”.

Telurile noastre de viață, datorită realității istorice și sociale care le animă, s'au impus tuturor, mărturie având în acest sens considerațiile d-lui Dr. Paul Schmidt din articolul: Lupta pentru destinul Europei:

„România îndeplinește în această luptă o misiune pe care istoria i-a încredințat-o de nenumărate ori, în contra năvălirilor din Răsărit. Din cât cunosc istoria poporului român, nu știu niciun caz în care această țară să se fi sustras dela chemarea sa istorică sau dela responsabilitatea pe care o avea față de spațiul său. Acest spațiu nu se mai mărginește astăzi la o porțiune din Sud-est, ci înseamnă Europa înșasi”.

Iată de ce dreptatea care i se va face țării noastre va avea consecințe europene, în sensul de reabilitare a spiritului de echitate care trebuie să definească geografia continentului.

În acest număr de început semnează d-nii prof. Mihai Antonescu, Dr. Paul Schmidt, ministru al Reichului, Nichifor Crainic, Dr. Al. Vaida-Voevod, ș. a.

Insemnările documentare și informative, bibliografia româno-germană cât și capitolul „Cartea” contribuie la îmbogățirea unui sumar de zile mari.

„Prietenie și luptă” identificându-se cu imperativul de a „nu ne robi decât propriei noastre chemări” constituie o splendidă tribună de afirmare națională în spiritul contemporaneității, căreia i-am adus prinoul jertfei sângelui nostru.

Buletinul apare sub conducerea unui comitet compus din d-nii: Alexandru Bădăuță, Ion Marin Sadoveanu, P. Alexandrescu-Roman, prof. V. Patriciu, secretar de redacție și redactor responsabil fiind d-l Pompiliu Preca.

În ținuta de o sobrietate elevată a buletinului, bănuim bunul gust al d-lor Al. Bădăuță și Pompiliu Preca, animați de principii occidentale în editarea unei publicații care va însemna, dela număr la număr, o pledoarie pe plan ideologic pentru deplina fructificare a celeilalte lupte, a liniei de bătaie.

Romeo Dăscălescu

Valeria Căliman: Mama, generatoare de viață românească

E o carte de 144 pagini, apărută în colecția „Neam și Familie” inaugurată de Astra prin secția de Eugenie și Biopolitică.

Se deschide cu un „Cuvânt înainte” semnat de d-l prof. Iuliu Moldovan, căruia îi urmează o „Mărturisire”,

de valoarea unui poem în proză. Și așa este aproape toată cartea: un cald omagiu adus celei mai distinse ființe, *mama*.

Învăluită în fluidul unei dragoste în care nimic nu pare afectat, figura ei binecuvântată de Divinitate a fi generatoare de viață, generatoare de familie și de neamuri, e evocată prin toate atributele sale, cu talent și reală înțelegere, de d-na Valeria Căliman.

Nu credem să nu fi avut în față un frumos model, ca broșura d-lui prof. I. Lupaș, *Anastasia Șaguna*, „viața unei mame credincioase”, căci, dacă din punctul de vedere al concepției lucrării îl întrece pe I. Lupaș, stilul, sau consecvența acelei afectivități, remarcată la începutul acestor rânduri, o apropie mult de „Anastasia Șaguna”.

Având un caracter monografic, cu mici variațiuni exterioare subiectului, materialul e concentrat în jurul câtorva puncte:

1. Generatoare de viață (trup, suflet);
2. Familia (căsătoria, soție, maternitate);
3. Mama în familia românească (aspect: istoric, social);
4. Înălțarea familiei contemporane (aspect național: limbă, tradiție, religie);
5. Mama ca educatoare (copilăria, sănătatea, însușiri morale; copil și mamă);
6. Figuri reprezentative (Domna Maria Brâncoveanu, Anastasia Șaguna, Zoe Golescu, Sevastia Mureșianu);
7. Indrumări de viitor (educația fetelor, problema natalității; sporițele îndatoriri ale mamei);
8. Încheiere.

Dacă sunt unele pagini din care concluziile de ordin etic și național se imbie cititorului printr'o spontană alcătuire, dând cărții alură pedagogică, o pedagogie a retușului psihofizic al neamului, bunul simț al autoarei a învins ispitele unor astfel de formulări banale.

O nedumerire: d-na Căliman susține că „pedagogia modernă și-a însușit o așa numită „*metodă maternă*” inspirată din raporturile naturale educative dintre mamă și copil” (pag. 71). I-am rămâne mult îndatorați dacă ne-ar putea da informații, fie și puține, despre această „metodă maternă”, intru cât pedagogiei românești îi este necunoscută...

Nicolae Albu

O punere la punct

În numărul din 14 Mai 1943 al ziarului „Viața” din Capitală a apărut o scrisoare-manifest adresată Domnului E. Lovinescu și semnată de membrii unui necunoscut pentru noi „Cerc literar din Sibiu”.

Scrisoarea-manifest, plină de locuri comune, în fond nu poate forma obiect de discuție nici măcar pentru societățile de lectură ale elevilor. Dacă ne oprim totuși asupra acestui text, o facem pentru că am surprins în pasagiile lui intenții de intrigă, de reclamă și mai presus de toate multă reacredință.

Printre semnături am găsit și numele câtorva colaboratori de-ai noștri. Le plângem de milă. Cât pentru ceilalți subscriitori, scrisoarea-manifest se potrivește de minune cu dorința lor de a ieși cu orice preț din anonim.

Luceafărul

Redacționale

Rugăm din nou pe colaboratorii noștri să nu ne trimită spre publicare decât material inedit, deci nici opere care au mai fost publicate odată, nici manuscrise expediate în același timp și altor publicații periodice. Atât spațiul limitat de care dispunem cât și dorința noastră de a promova creația literară, nu simpla difuzare a unor opere literare cunoscute din altă parte, ne împiedecă să tipărim lucrări care au mai fost odată tipărite.

Bibliografie

- Al. Dima, *Gândirea românească în estetică. Aspecte contemporane.* Sibiu 1943.
 I. Victor Ioviția, *Din lumea gândurilor mele.* Tip. Ioan Popp, Lugoj 1942.
 Vasile Niște, *Sbucium pentru moșie, Versuri.* Editura Noastră, București.
 Michael Eminescu: *Der Abendstern.* „Luceafărul” rumänisch und deutsch. metrisch übertragen von Zoltan Franyo. Verlag „Literatura”.
 Al. Gregorian, *Poeme pentru cruciași.* Cugetarea—Georgescu Delafras.
 P. Antonescu, *Biserici nouă după cutremur.* București 1942.
 Eugen Bianu, *Compendiul științei veghei și pazei publice.* București 1943.
 Grigore Popa, *Existențialismul „Dacia Traiană”,* Sibiu 1943.
 N. Comșa, *Episcopul Ion Inochentie Micu.* Blaj 1943.

In editura „Casa Școalelor” :

- Paul Negulescu și George Alexianu, *Tratat de drept public.* Tomul II.
 Sandu Tzigara-Samurcaș, *Culesul de apoi.* Versuri.
 N. Mihăileanu, *Mica pravilă.*
 C. Gerota, *Aspecte din civilizația clasică.*
 I. Kant, *Ideea unei istorii universale: Ce este „Luminarea”.* Trad. de Traian Brăileanu.
 Giovanni Pascoli. *Poezii traduse de Giuseppe Cifarelli.* Sibiu 1943.

- Școala Românească. București. Februarie 1943.
 România Tânără. Brașov. An. II, Nr. 1—3. Ianuarie—Martie 1943.
 Bollettino bibliografico italiano. An. III, Nr. 10.
 Pagini Literare. Turda. Anul IX, Nr. 4.
 Basarabia Literară. București. Aprilie 1943.
 Muncitorul Român. București. An. V, Nr. 10—11 (Martie—Aprilie 1943).
 Revista Fundațiilor Regale. București. Anul X, Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Saeculum. Sibiu. Anul I, Nr. 2 (Martie—Aprilie 1943).
 Vremea. București. Aprilie 1943.
 Viața Basarabiei. București. Anul XII, Nr. 1, 3—4 (Ianuarie, Martie—Aprilie 1943).
 Ramuri. Craiova. Anul 39, Nr. 3 (Martie 1943).
 Claviaturi. Brașov. Anul II, Nr. 3, 1943.
 Bucovina Literară. Cernăuți. Aprilie 1943.
 Cetatea Moldovei. Iași. Anul IV, Vol. IX, Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Revista Arhivelor. București. Vol. V, Nr. 1, 1942.
 Cele Trei Crișuri. București. An. XXIV, Nr. 3—4 (Martie—Aprilie 1943).
 Țara Visurilor Noastre. Timișoara.
 Prietenul Copiilor. Craiova. Anul I. Nr. 2 (Aprilie 1943).
 Familia. București. Ianuarie—Februarie 1943.
 Carpații. Sibiu. Anul XI. Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Luminătorii. Iași. Anul VI, Nr. 1—3 (Ianuarie—Martie 1943).
 Satul. București. Anul XIII, Nr. 149—150 (Aprilie—Mai 1943).
 Societatea de Măine. București. Anul XX, Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Vieața Ilustrată. Cluj. Anul X, Nr. 3, 4 (Martie, Aprilie 1943).
 Transilvania. Sibiu. Anul 74, Nr. 3—4 (Martie—Aprilie 1943).
 Curier Ieșan. Iași. Anul III, Nr. 1 (Aprilie 1943).
 Horia, Cloșca și Crișan. Craiova. Anul III, Nr. 4—6 (Ian.—Aprilie 1943).
 Gazeta Cărilor. București. An. XII, Nr. 9—16 (Ianuarie—Aprilie 1943).
 Gândirea. București. Anul XXII, Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Revista Bucovinei. Cernăuți. Anul II, Nr. 4 (Aprilie 1943).
 Școala și Vieața. București. Anul XIII, Nr. 1—2 (Sept.—Oct. 1942).

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL III, Nr. 5.

Mai 1943.

SUMARUL

Grigore Popa: Chemare (versuri)	Pag. 157
A. P. Bănuț: „Luceafărul”... în 1902 (Numărul I și următorii)	” 158
Eugenia Mureșan: Ingerului păzitor (versuri)	” 162
Ștefan Aug. Doinaș: La porțile orașului (versuri)	” 163
Victor Papilian: Subsol... (nuvelă)	” 164
Dragomir Nichifor: Blestem (versuri)	” 176
Teodor Murășanu: Intre vânturi (versuri)	” 176
C. Munteanu: Indoieli; In munți; Elegie; Ploi de toamnă (versuri)	” 177
Victor Ion Gherasim: Dac'aș fi frunza cea mai de sus (versuri)	” 178
Zevedei Barbu: Dialectica existenței practice	” 179

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Gh. Tulbure: Din corespondența lui Ștefan O. Iosif (Scrisori din Franța și Germania)	” 182
--	-------

GÂND ȘI FAPTĂ

Vasile Gionea: G. Vâlsan și destinul pământului românesc	” 187
--	-------

CRONICI

P. Drăghici: Mihai Ralea, Înțelesuri	” 189
Licu Pop: Cărți de filosofie (I. Petrovici, Studii istorico-filosofice; Al. Dima, Gândirea românească în estetică)	” 191
Șt. Bezdechi: Masacrul lui Erasmi	” 192

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

Costin Dușan: In amurgul vieții; Marin Ștefănescu: Filosofia creștină (Victor Papilian); Al. Popescu-Telega: Pe urmele lui Don Quijote (Traian Blajovici); Prietenie și luptă (Romeo Dăscălescu); Valeria Căliman: Mama, generatoare de viață românească (Nicolae Albu); O punere la punct (Luceafărul); Redacționale.

EXEMPLARUL LEI 60.—

Cenș 9/1202 9 108

2,70

